

Tehokkaan Tuotannon Tutkimussäätiö

JULKAISUSARJA | 6

**Markkinatalouden
pro-teesit**

MIKA MALIRANTA

Markkina- talouden pro-teesit

Yritys on suunnitelmatalous

ja kansantalous markkinatalous

© Tehokkaan Tuotannon Tutkimussäätiö 2017
Painopaikka: Julkaisumonestamo Eteläranta Oy
Graafinen suunnittelu: Satu Kontinen satukala graphic design
ISBN 978-952-67583-8-1 (nid.)
ISBN 978-952-67583-9-8 (PDF)

ESIPUHE 7

VIISI TEESIÄ

MARKKINAMYÖNTEISYYDESTÄ 13

MARKKINAMYÖNTEISYYDEN NAKERTAJAT . 21

Kavala liike-elämämyönteisyys 22

Vallattomat markkinavoimat
valtio-ohjausmyönteisyydellä kuriin? 25

MARKKINATALOUSMYÖNTEISTÄ

REILUUTTA 29

Tasajako ei ole aina reilua 29

Entä kun reiluuskäsitykset perustuvat väärin uskomuksiin? 33

Markkinakielteinen asenne reiluihin palkkoihin 37

Markkinakielteinen asenne alueellisiin eroihin 38

EPÄTÄYDELLISET MARKKINAT VAI VIELÄ

EPÄTÄYDELLISEMPI POLITIIKKA? 41

Markkinat ideaalissa mallimaailmassa 41

Valtio epätäydellisiä markkinoita ohjaamassa 42

Mikään ei ole täydellistä – ei edes politiikka 45

Valtio-ohjausmyönteisyydelle on paikkansa 48

Valtio suhdanteiden tasaajana 52

Liike-elämämyönteisyydelle on aikansa ja keinonsa 53

MARKKINATALOUSMYÖNTEINEN

ASENNE YRITYKSIIN 57

Yritysten paikka kansantalouden kiertokulussa 57

Tutkittavana kansantalous vai yritykset? 58

Taloustieteessä selvitetään mitä yrityksille tapahtuu todella – ei vain nimellisesti	60
Liike-elämämyönteisyyttä liiketaloustieteestä ja markkinamyönteisyyttä kansantaloustieteestä?	62
Valtio voi parantaa yritysten johtamiskäytäntöjä markkinamyönteisyydellä	63
Luova tuho: markkinatalousmyönteinen keino parantaa johtamiskäytäntöjä kansantaloudessa	66

YHTEENVETOA, TILANTEEN ARVIOINTIA

JA ETEENPÄIN TÄHYILYÄ	71
Neljä ensimmäistä teesiä markkinataloudesta	71
Liike-elämämyönteisyys on erotettava markkinamyönteisyydestä	74
Yritys on suunnitelmatalous, mutta olisipa kansantalous markkinatalous	75
Suomen markkinatalouden historia	76
Palvelut – Suomen markkinatalouden heikoin lenkki ja tuottavuuskasvun jarru	79
Lääkkeitä markkinakielteisyyteen	89
Viides pro-markkina teesi: Suomen markkinatalouden tulevaisuus on asennekysymys	91

Esipuhe

Suomen historia nykyisen kaltaisena markkinatalousyhteiskuntana on varsin lyhyt. Valtion rooli talouselämässä oli erityisesti toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä suuri. Erilaiset kilpailun rajoitukset ja markkinamekanismin toiminnan esteet ja vääristymät olivat paljon nykyistä yleisempiä.

1980-luvulla aloitetut uudistukset sekä EU-jäsenyys seuraavalla vuosikymmenellä ovat muuttaneet talouden toimintaympäristöä ja vähentäneet valtion puuttumista talouden toimintaan merkittävästi.

Silti edelleen tuodaan usein esille se, kuinka Suomessa rajoitetaan yhä liikaa kilpailua erityisesti muutamilla toimialoilla. Ylipäänsä markkinatalouden ja markkinoiden toiminnan näkökulma ei kovin usein tule esille talouspoliittisessa keskustelussa, ja aiheeseen liittyviä käsitteitä käytetään julkisuudessa epäjohtonmukaisesti.

Markkinatalouden pro-teesit on Tehokkaan Tuotannon Tutkimussäätiön* rahoittama keskustelunaloite, jossa tutkimusjohtaja, professori Mika Maliranta analysoi markkinoiden toimintaa, markkinatalousnäkökulmaa talouspolitiikassa ja sen eroa liike-elämämyönteisyyteen sekä Suomen markkinatalouden tilaa. Maliranta tuo lisäksi esille omat johto-

päätöksensä muun muassa markkinatalouden suhteesta tulojen tasaamiseen ja tuloeroihin.

Malirannan kirjoittama keskustelunaloite ilmestyy Tehokkaan Tuotannon Tutkimussäätiön julkaisusarjassa, jossa julkaistaan talouden tuottavuus- ja tehokkuuskysymyksiä eri näkökulmista tarkastelevia raportteja ja selvityksiä.

Säätiö toivoo Malirannan raportin syventävän Suomessa käytävää keskustelua talouden rakenteiden muutoksesta. Kirjoittaja on yksi Suomen aktiivisimmista talouspoliittiseen keskusteluun osallistuvista ekonomisteista ja hän on usein ottanut julkisuudessa kantaa myös markkinoiden toimintaan ja dynamiikkaan liittyviin kysymyksiin.

Kaikki raportissa esitetyt tulkinnat ovat luonnollisesti kirjoittajan omia, eivätkä ne edusta säätiön tai sen taustayhteisöjen kantoja.

AARO CANTELL

PENNA URRILA

Tämä kirja tulvii markkinamyönteisyyttä. Kirjan kaikilla sivuilla kuvailen, mitä kaikkea tuohon asenteeseen mielestäni kuuluu ja mitä ei. Koetan myös todistella, miksi tuo asenne on monella tapaa antoisa. Koetan vakuuttaa, että markkinamyönteisyydelle on yhteiskunnassa paljon tarvetta – nyt ehkä kipeämmin kuin ennen. Syynä on teknologinen murros ja globalisaatio, jotka muuttavat yritysten taloudellista toimintaympäristöä merkittäväällä tavalla. Toki 1980-luvulta lähtien on tapahtunut merkittäviä muutoksia markkinatalouden suuntaan. Ne kuitenkin keskittyivät teollisuuteen. Sitä paitsi Suomi kuuluu nyt teknologisen eturintaman maihin. Niissä markkinoiden liberalisointi on tärkeämpää kuin maissa, jotka vasta kurovat kiinni elintasoeroa vauraimpiin maihin.

Suoraan sanoen yritän käännättää lukijoita suhtautumaan myönteisemmin markkinatalouteen. Kirjassani myös selostan, miksi joudun suuntaamaan käännätyksen sanojani vasemmalle, oikealle ja keskelle poliittista kenttää. En pyri tarjoamaan mitään tarkkaa markkinamyönteisyyden määritelmää. Kokemukseni mukaan siitä seuraa vain turhauttavaa hiuksenhalkomista ja saivartelua. Mielestäni hedelmällisempi lähestymistapa on kuvailla markkinamyönteistä asennetta eri näkökulmista ja eri tilanteissa. Esimerkiksi sitä, mikä on markkinamyönteinen näkökulma kansakunnan ja yritysten kilpailukykyyn, mikä on markkina- ja liike-elämämyönteisyyden ero tai mikä on markkinamyönteisyyden ja tulontasauksen suhde.

Lukija huomaa läpi kirjan, että tämä kirja on myös taloustieteen kannatuspuhe. Tämän ei pitäisi olla kenellekään yllätys. Onhan kyse tieteestä, jonka tutkimusalaan nimenomaan kuuluu talouden toiminta erilaisissa markkinatilanteissa. Erityisen suosiollisessa käsittelyssä on se taloustieteen osa, jossa käsitellään kansantalouden toimintaa ja lainalaisuuksia. Kutsun sitä tässä kansantaloustieteeksi. Se voi kuulostaa jo hieman vanhahtavalta ilmaukselta, mutta on kuitenkin valaiseva. Sen avulla on luontevaa tehdä ero liiketaloustieteeseen, joka keskittyy enemmän yksittäisten yritysten toimintaan. Tieteenkään erottelu ei ole jyrkkä. Kyse on painopisteestä ja näkökulmasta. Markkinamyönteisyyttä on kuitenkin luontevampaa tarkastella kansantalous- kuin liiketaloustieteen käsittein ja välinein.

Olen saanut valtavasti hyödyllistä tietoa ja kiinnostavia näkemyksiä tätä kirjaa varten lukuisissa keskusteluissa, joita olen käynyt erilaisissa ympäristöissä, kuten Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksessa, Jyväskylän yliopistossa, EVA:n Apunen-Maliranta podcast-lähetysstudioissa tai anniskelupaikoissa, joissa kohtaan kollegojani, vierailijoita ja ystäviäni. Keskustelukumppaneista ja kommentoijista haluan mainita ainakin seuraavat: Matti Apunen, Ilkka Haavisto, Pekka Hakola, Timo Harakka, Sauli Hievanen, Ari Hyytinen, Antti Häkkänen, Ulpu Iivari, Markus

Jäntti, Tapani Kaskeala, Antti Kauhanen, Heli Koski, Jarkko Lehtopelto, Jussi Lähde, Niku Määttänen, Mikkel Näkkäljärvi, Juho Saari, Jaakko Pehkonen, Sari Pekkala Kerr, Mauri Pekkarinen, Heikki Pursiainen, Krista Taubert, Tytti Tuppurainen, Roope Uusitalo, Tarmo Valkonen, Nelli Valmari, Vesa Vihriälä, Antero Vartia ja Juhana Vartiainen. Lista ei ole tyhjentävä, mutta on edustava. Korvani ovat altistuneet monenlaisille näkemyksille ja toivon, että niistä suuri osa on suodattunut aivoihini saakka näkemyksiäni avartavalla tavalla. Mene ja tiedä.

E erityisen lämmin kiitos kuuluu Marjaana Toimiselle, joka toimi kärsivällisenä editorina. Hän koetti opastaa minua selkosanaisuuden tielle, joka on usein vähemmän mutkikas kuin olin valmis heti myöntämään. Välillä ehkä eksyin, mutta vika ei ole hänen. Olen myös saanut todella hyviä neuvoja ja hyödyllisiä ehdotuksia Penna Urrilalta sekä TTT-säätiön hallitukselta. Ehkä olen ollut hieman jääräpää, mutta sitä saa mitä tilaa – ja joskus ei. Kirjan tekoa on avittanut suuresti myös virtuaalisessa some-kuplassani käymäni lukuisat keskustelut. Niitä voi jäljittää Twitteristä #promarkkinat-aihetunnisteella.

Saamistani viisaista kommentteista huolimatta kirjassani voi olla erilaisia puutteita tai suorastaan virheitä. Vastaan niistä tietysti aivan yksin. Virheistä pitää yrittää ottaa opiksi. Oppiminen on elinikäinen tapahtumasarja, ja onneksi tuo sarja on vielä kohdallani kesken.

Lopuksi haluan sanoa pari sanaa Kristalle: kiitos kärsivällisyydestä ja anteeksi kärsivällisyyden koettelemisesta! Kotkalainen ekonomisti voi olla monella tapaa haastava kumppani – sanan molemmissa merkityksissä.

Kulosaarella 11.12.2017

MIKA MALIRANTA

---

*Tehokkaan Tuotannon Tutkimussäätiö on vuonna 1953 perustettu säätiö, jonka tarkoituksena on *yrittötoiminnan eri alojen tehokkuuden edistäminen suunnittelemalla, ohjaamalla, valvomalla ja tukemalla tätä varten suoritettavaa tutkimustoimintaa*. Säätiön taustayhteisöinä ovat Elinkeinoelämän keskusliitto, Finanssiala ry, Kaupan liitto, Keskuskauppakamari sekä Liikkeenjohdon konsultit ry. Säätiön hallituksen puheenjohtajana toimii DI Aaro Cantell ja asiamiehenä VTM Penna Urrila.

Mika Maliranta työskentelee tällä hetkellä tutkimusjohtajana Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksessa ETLAssa sekä professorina Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulussa. Hän on tutkinut pitkään varsinkin tuottavuutta, markkinoiden dynamiikkaa yritys- ja työpaikkatasolla sekä viime aikoina johtamisen laadun vaikutusta yrityksiin ja kansantalouteen. Hänellä on laaja kokemus tutkimusyhteistyöstä sekä kansallisilla että kansainvälisillä foorumeilla. Maliranta on mm. johtanut Suomen Akatemian tutkimusprojektia alueellisesta talouskehityksestä ja hän on OECD:n toimiala-analysityöryhmän johtokunnan jäsen. Hänen tutkimustuloksiaan on julkaistu useissa kansainvälisissä tieteellisissä aikakauskirjoissa (ks. <http://v.gd/IGHS8u>) sekä laajalle yleisölle suunnatuissa kirjoituksissa ja esitelmissä (ks. <https://twitter.com/Maliranta>). Tutkimustoiminnan lisäksi hänellä on useita luottamus- ja neuvonantajatehtäviä.

Viisi teesiä markkina- myönteisyydestä

Maamme näyttää olevan täynnä *markkina(talous)myönteisyyttä*. Monet tunnustautuvat markkinatalouden kannattajiksi, ja tekevät sen usein vielä näyttävästi. Usein kannatuspuheenvuorot liikkuvat kuitenkin yleisellä tasolla. Kukin tahoo vaatii poikkeuksia omalla kohdallaan. Poikkeusvaatimuksia tulee niin paljon, että jos niihin kaikkiin myönnyttäisiin, markkinataloudesta ei jäisi jäljelle sen enempää kuin Kiinan kansalla on valtaa. Jatkuvasti kuulemme perusteluja, miksi juuri se ja se yritystuki ovat välttämättömiä, sillä ja sillä toimialalla on kohtuuttoman raivokas kilpailu – tai kilpailu ei sovi toimialalle – tai heillä ja heillä on erityisiä perusteita päästä julkisen vallan erityiseen suojeluksen.

Poikkeusvaatimuksia ruokkii sekä *liike-elämämyönteinen* että *valtio-ohjausmyönteinen* ajattelu. Molemmilla näkökohdilla on tietenkin perusteensa ja tarpeensa. Ne ovat kuitenkin niin vaikutusvaltaisia ajattelumalleja, että niiden suitsemiseen tarvitaan paljon (kansan)talous-tieteen opetusta ja kärsivällisiä päivystäviä ”markkinataloustieteen” dosentteja.

Ongelmana on, että markkinamyönteisyys sekoitetaan usein liike-elämämyönteisyyteen. Tästä koituu kahdenlaista vaaraa. Ensiksi, liike-elämämyönteisen ajattelun tenhovoima vie helposti ratkaisuihin, jotka

eivät ole markkinatalouden lakien hengen mukaisia. Toiseksi, jos markkinamyönteisyys sekoitetaan liike-elämämyönteisyyteen, sen poliittinen kannatus saattaa heiketä. Valtio-ohjausmyönteinen ajattelu saa silloin yhä useammassa asiassa enemmän jalansijaa, kuin olisi kansantaloudelle ja yhteiskunnalle parasta.

Tämä kirja on kirjoitettu siinä uskossa ja toivossa, että mitä paremmin markkinamyönteisyys ymmärretään, sitä helpompi siitä on tykätä. Ja mitä enemmän markkinataloudesta pidetään, demokratian pelisääntöjen noudattaminen johtaa siihen, että sitä paremmin poliittisessa päätöksenteossa toimitaan markkinamyönteisellä linjalla. Tämä puolestaan johtaa myönteisempään talouskehitykseen ja parempaan hyvinvointiin. Tästä olen aivan vakuuttunut.

Kirjan pääväittämät voidaan kiteyttää seuraaviin viiteen teesiin (”pro-market”-teesit), jotka käsittelevät markkina-, liike-elämä- ja valtio-ohjausmyönteistä ajattelua sekä niiden suhdetta tulontasaukseen. **Kuva 1** havainnollistaa graafisesti alla luetellut ja kuvatut viisi teesiä:

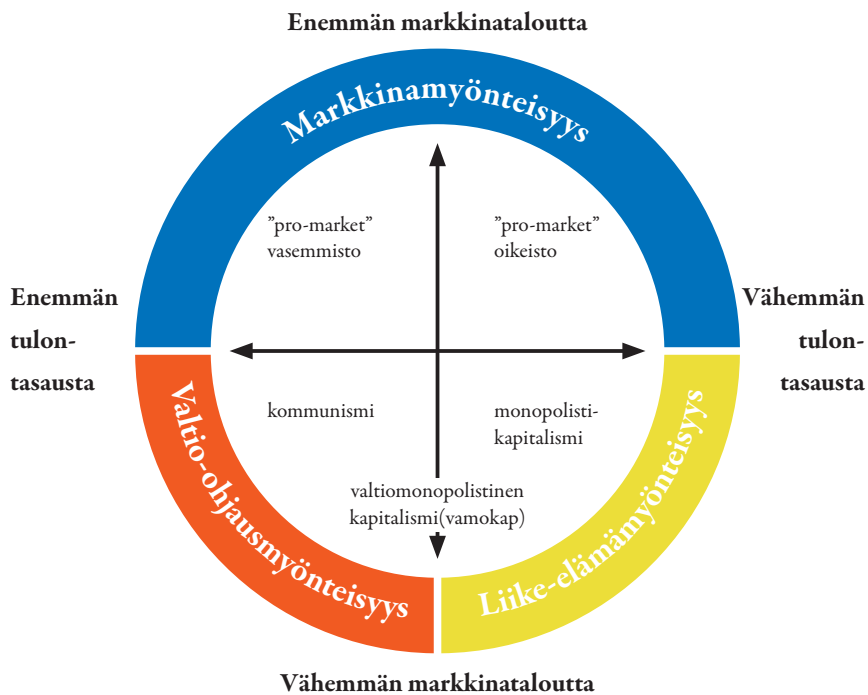
TEESIT

1. Markkina-, liike-elämä- ja valtio-ohjausmyönteisen ajattelun mallit eivät asetu janalle vaan kehälle

Markkina-, liike-elämä- ja valtio-ohjausmyönteisyys ovat ajattelumalleja, jotka eivät asetu janalla vaan muodostavat kehän, jota on hahmoteltu **kuva 1** 1. Kun ote markkinamyönteisestä ajattelusta löytyy, vajotaan joko valtio-ohjausmyönteiseen tai liike-elämämyönteiseen ajatteluun.

Kun riittävän kauas vajotaan, nuo kaksi kilpailevaa ajattelutapaa kohtaavat. Tuolloin ollaan kaikkein traagisimmissa tilanteissa. Silloin kansantalous toimii vahvan valtiovallan ja liikeyritysten välillä tehtyjen sopimusten varassa. Yritysten kannattavuus on mainio. Sen takaa sekä kilpailun puute että tarvittaessa valtion ak-

Ongelmana on,
että markkinamyönteisyys
sekoitetaan usein
liike-elämämyönteisyyteen.

KUVA 1. MARKKINATALOUSMYÖNTEISYYDEN TEESIEN KUVAUS

tiivinen tuki. Silti investoinnit ovat liian vähäisiä ja ennen kaikkea tehottomia. Talouskasvu hyytyy. Vaikka omistusoikeudet olisivatkin voimassa, vapaus on usein vain nimellistä.¹

2. Poliittisella kartalla markkina-, liike-elämä- ja valtio-ohjausmyönteisen ajattelun mallit esiintyvät vaihtelevina yhdistelminä

Mikään näistä ajattelumalleista ei tietenkään elä puhtaassa muodossaan, vaan ne esiintyvät erilaisina yhdistelminä. Voitaneen sanoa, että esimerkiksi sosialidemokraateissa ja vihreissä esiintyy merkittävässä määrin markkina- ja valtio-ohjausmyönteisyyttä vaihtelevina seoksina. Kokoomuksessa ja RKP:ssä puolestaan törmää esiintymiin, joissa paistaa näkyvästi sekä markkina- että liike-elämämyönteisyyttä.

3. On myös vasemmistolaista markkinatalousmyönteisyyttä

Väitän, että hedelmällisen keskustelun vuoksi on järkevää pitää edellä mainitut kolme ajattelutapaa erillään siitä, miten suhtaudutaan tulontasaukseen. Tässä kirjassa ”vasemmistolaisuudella” tarkoitetaan keskimääräistä myöntämielisempää asennetta tulontasaukselta kohtaan. Kuten kuviosta voidaan lukea, tämä joukko koostuu sekä markkina- että valtio-ohjausmyönteisesti ajattelevista. Tässä luokituksessa on siis mahdollista olla markkinamyönteisesti ajatteleva vasemmistolainen. Hän antaisi markkinoiden toimia (suhteellisen) vapaasti, mutta ihmisten välisiä tulo- ja hyvinvointieroja tasattaisiin verotuksella, tulonsiirroilla ja ilmaisilla (tai edullisilla) julkisilla palveluilla.

---

1 Tällainen tilanne oli muun muassa 1930- ja 1940-luvun natsi-Saksassa. Ks. Buchheim, C. ja Scherner, J. 2006. The Role of Private Property in the Nazi Economy: The Case of Industry. *The Journal of Economic History*, 66(2), 390-416.

Markkinatalouteen kuuluu kova yritysten välinen kilpailu.

Toki tulontasaus pitää aina sisällään valtio-ohjausmyönteisyyttä. Jos tulontasausta lisätään voimakkaasti, ollaan lopulta selvästi valtio-ohjausmyönteisessä ajattelussa. Rajan vetäminen on tulkinallista, mutta se on varmasti ylitetty jo kauan ennen kuin ollaan päästy 100 prosentin tuloveroasteeseen. Jo pienemmilläkin veroasteilla on työväki yltenyt laulamaan seuraavasti:

*”Ja saako raaka mahtivalta
lakeja meille laatia,
ja kansan työltä ahkeralta
veroa miekoin vaatia”*

Marseljeesi

Voidaan tietenkin myös ajatella, että yksityiset lahjoitukset ovat markkinamyönteisin tapa hoitaa tulontasausta. Koska tuloeroihin sisältyy niin sanottuja ulkoisvaikutuksia, on vaara, että pelkästään yksityisiin päätöksiin nojautuen kansantaloudessa tapahtuu tulontasausta vähemmän kuin olisi koko kansantalouden hyvinvoinnin kannalta optimaalista. Toisin ilmaistuna, kullakin yksityisellä kansalaisella saattaa syntyä kisaus ryhtyä tulontasauksen vapaamatkustajaksi. Valtiovallalla on myös suhteellinen etu tulonsiirtojen koordinoinnissa ja valvonnassa.

4. Kaikki oikeistolaiset eivät ole markkinatalousmyönteisiä.

Jos oikeistolaisella tarkoitetaan henkilöä, joka suhtautuu tulontasaukseen keskimääräistä vähemmän innostuneesti, tästä joukosta osa on pikemminkin liike-elämä- kuin markkinamyönteisiä. Markkinatalouteen kuuluu kova yritysten välinen kilpailu. Se laskee tuotteiden hintoja, pienentää yritysten voittoja, ja johtaa työpaikkojen katoamiseen joissakin yrityksissä. Kilpailu on kuluttajien, muttei yksittäisten liikeyritysten etu. Itse asiassa yrityksen toimitusjohtajan ei ole helppoa tehdä työtään markkinamyönteisessä hengessä. Sen sanoo jo osakeyhtiölaki. Esimerkiksi vaatimus kilpailun lisäämisestä on markkinamyönteistä puhetta kansantalouden hyväksi muttei yrityksen omistajien etujen mukaista. Kilpailu näet alentaa hintoja ja yrityksen kannattavuutta. Toisaalta kilpailu lisää innovaatioita ja tuotannontekijöiden kohdentumista niille aloille ja sellaisiin yrityksiin, joissa panoksilla saadaan kansantalouteen parhaiten arvonnäistä, eli vaurautta. Kilpailu siis lisää ”luovaa tuhoa”, mikä pistää yritykset lujille, mutta vaurastuttaa lopulta koko kansantaloutta.

5. Suomen markkinatalouden tulevaisuus on ennen kaikkea asennekysymys.

Suomessa markkinamyönteisyys on alakynnessä kamppailussaan liike-elämä- ja valtio-ohjausmyönteisten asenteiden kanssa, ja sen vuoksi tappiolla myös puheiden ja tekojen tasolla. Ruotsi – tuo ehkä maailman vähiten paska maa – on Suomea huomattavasti edellä. Siellä markkinoiden liberalisoinnilla on vuosikymmeniä pidemmät perinteet kuin Suomessa, jossa on alettu ottaa pahasti ontuen vasta ensimmäisiä kunnan askelia kohti aitoa markkinataloutta. Liikkeellelähdön vauhdittamiseksi tarvittaisiin parempaa ymmärrystä siitä, mitä markkinamyönteisyys on todellisuudessa, mitä se vaatii, ja mitä se tuo tullessaan.

**Kilpailu siis lisää
”luovaa tuhoa”,
mikä pistää yritykset lujille,
mutta vaurastuttaa lopulta
koko kansantaloutta.**

Markkina- myönteisyyden nakertajat

On hyvä toimintamalli antaa arvojen määrätä liikkeen suunnan ja järjensanella etenemisen keinot. Markkinamyönteisyys, liike-elämämyönteisyys ja valtio-ohjausmyönteisyys sopivat paremmin talouskasvun ja talouden ohjailun keinoiksi kuin päämääriksi itsessään. Kansalaisten hyvinvointi, tasa-arvo, vapaus ja eläintensuojelu sen sijaan ovat sellaisia arvoista lähteviä päämääriä, joiden tavoitteluun kannattaa etsiä parhaita keinoja.

Hyvinvoinnin tavoittelu ei pyhitä kaikkia keinoja, mutta markkinavoimien, eli kysynnän ja tarjonnan lakien noudattaminen, on kellovollinen ja monella tapaa puhdas tapa järjestää ihmisten taloudellista toimeliaisuutta. Paljon useammassa tapauksissa kuin valtio-ohjaus- ja liike-elämämyönteiset uskovat. Jopa silloin, kun arvomaailma sattuisi olemaan voimakkaasti resurssien tasajaon suuntaan kallellaan tai kun markkinaolosuhteet näyttäisivät poikkeavan kovasti (kansan)taloustieteen oppikirjoissa kuvastusta teoreettisesta ideaalitalanteesta.

Esimerkiksi talouskasvun maksimointi ei ole mielekäs päämäärä. Tämä johtuu siitä, että yhdelle taloudellinen tasa-arvo on niin tärkeää, että hän haluaisi sitä lisää vaikka keskimääräisen elintason kustannuksella. Toiselle puolestaan vapaus valita on niin tärkeä arvo, että hän haluaisi sitä lisää, vaikka taloudellisen tehokkuuden ja talouskasvun kustannuk-

sella. Kolmas puolestaan korostaa myös eläinten oikeuksia, vaikka ihmiset joutuisivat uhraamaan osan omasta hyvinvoinnista.

Markkinavoimia sekä kysynnän ja tarjonnan seurauksia vastaan hyökkäillään vasemmalta ja oikealta, suoraan iskien tai kulisseissa juonitellen. On vanhoillisia ja liberaaleja hyökkäilijöitä. Markkinat näyttävät uhkaavan samaan aikaan – näkökulmasta ja arvoista riippuen – perinteisiä arvoja, kulttuurin monimuotoisuutta sekä hyvinvointivaltiota. Markkinavoimien tuhovoima näyttää kohdistuvan siis kaikkiin suuntiin.

Kavala liike-elämämyönteisyys

Markkinamyönteisyyden latistajia tulee siis kahdesta eri ajattelusuunnasta. Näistä ehkä vaarallisempi tulee *liike-elämämyönteisestä* ajattelusta. Se on kavala siksi, että tietämättömässä mielessä tai katalassa puheessa liike-elämämyönteisyys sekoittuu markkinamyönteisyyteen. Kuten myöhemmin käy kirjassa selväksi, talouden mekanismit ovat usein mutkikkaita eikä kaikki mene lopulta sillä tavalla, miltä päällisin puolin näyttää. Esimerkiksi vero voi koitua lopuksi jonkun muun tahon maksettavaksi kuin sen, jolle vero oli alun perin kohdistettu. Asiat ovat joskus vaikeita, eikä ymmärtämättömyys siis tarkoita samaa kuin tyhmyys. Kansantaloustieteen opiskelu on vaativa mutta palkitseva investointi.²

Toisaalta markkinoilla liikkuvat valtavat liikevaihdot, ja siksi poliittisilla ratkaisuilla on merkittäviä liiketaloudellisia seurauksia. Kiusaus tuoda oma agenda hallitus- tai oppositiopuolueiden politiikkaohjelmiin on monelle ylitsepääsemättömän suuri. Viisas tietysti verhoaa sen ”yleisen hyvän” valeasuun. Intressiritiriidat ovat talouspoliittisten puheiden

---

2 Tutustumisretken kansantaloustieteen kiehtovaan maailmaan voi aloittaa esimerkiksi lukemalla Matti Pohjolan teoksen ”Taloustieteen oppikirja” sekä professori Ari Hyytisen ja minun kirjan ”Yritysjohdon taloustiede”. Ks. Pohjola, M., 2012. Taloustieteen oppikirja (7. uudistettu painos). Sanoma Pro Oy ja Hyytinen, A. ja Maliranta, M., 2016. Yritysjohdon taloustiede: Yritykset taloudessa ja taloustieteessä (Toinen korjattu painos ed.). Helsinki: Spillover Economics Oy.

Esimerkiksi verotusta ja yritystukia koskevassa keskustelussa yritykset ja niiden etujärjestöt ajavat toisinaan taitavasti omaa etuaan vakuuttavalta kuulostavalla viestinnällään.

arkipäivää. Liike-elämäyönteisyyden täyttämistä ajatuksista ja puheista syntyy helposti ratkaisuja, jotka nakertavat markkinavoimien voimaa ja harhauttavat niiden suuntaa. Kansan keskuudessa herää ja kasvaa epäluulo siitä, onko rahoja liikuteltu reiluilla keinoilla sinne, minne ne kuuluvat. Markkinatalouden ymmärrys hämärtyy, poliittinen kannatus hupenee ja talouspoliittiset ratkaisut huononevat.

Hieman suoremmin sanottuna: Esimerkiksi verotusta ja yritystukia koskevassa keskustelussa yritykset ja niiden etujärjestöt ajavat toisinaan taitavasti omaa etuaan vakuuttavalta kuulostavalla viestinnällään. Taus-talla on ammattilaisia, joiden asiantuntemus on enemmän viestinnällistä kuin taloustieteellistä. Tietämättömiä poliitikkoja on helppo harhauttaa. Osaavatkin poliitikotkin ovat vaikeuksissa, jos media ja suuri yleisö eivät tunne markkinatalousoppia riittävän hyvin. Käy nimittäin helposti niin, että suosittua, mutta väärää politiikkaa noudattamalla pienenne-

tään vaaraa tippua eduskunnasta, eli politiikassa voi olla parempi olla väärässä kuin vaarassa. Osaavat ja vastuuntoiset virkamiehet voivat tietysti korjata tilannetta. Usein he kuitenkin jäävät vaikeaan välikäteen ja heidän kätensä ovat usein sidotut.

Voi syntyä kielteinen kierre; suunnaltaan vinoon väännetyt ja voimiltaan vienoiksi heikennetyt markkinavoimat saavat helposti syntipukin roolin, kun toimien tulokset eivät täytä asetettuja odotuksia. Tällaiset pettymykset syövät luottamusta markkinavoimiin ja lisäävät halukkuutta tukeutua muihin keinoihin. Niitä ovat valtion omistajaohjauksen vahvistaminen tai muut sellaiset keinot, joiden käyttämiseen pääsee itse osallistumaan. Toiminta on tällöin helpompi ymmärtää, tuloksia on helpompi suoraan nähdä ja ulospäin markkinoida.

Niitä ovat myös yritystukien anelu omalle alalle. Perustelut ovat usein tyyliltään leikkihilalta tuttuja: meidän pitää saada, kun naapurikin saa. Tekisi mieli vastata äidin lailla, että jos naapuri hyppää kaivoon, niin pitääkö itsekkin hypätä perässä?

Parempi on tietysti vastata asiallisesti. Markkinatalous on sopeutuvampi kuin yritysmaailma näyttää itsekään välillä uskovan. Sijoittumisen ja työpaikkojen kannalta olennaista on tuotannon kokonaiskustannukset suhteessa toiminnan tuottavuuteen. Jos rahat eivät riitä, työnantajan täytyy olla tiukempi palkkaneuvotteluissa. Merkittävä osa palkankorotuksista on ns. liukumaa, eli yritykset myöntyvät suurempiin palkankorotuksiin, kuin sopimukset määräävät. Kuten myöhemmin todetaan, palkkaliukumien merkitys on suurempi kuin monet uskovat. Jos tietyn alan yritykset saavat ylimääräisen verohelpotuksen, merkittävä osa tästä valuuta luultavasti palkkoihin. Tilanne on varmasti erilainen lasku- ja korkeasuhdanteen aikana. Asiaa olisi syytä tutkia tarkemmin.

Toisaalta, jos valtiot kaikkialla maailmassa tukevat voimakkaasti sinkkiämpärin valmistusta, herää kysymys, onko sinkkiämpärin valmistus selaista, mitä kansantaloudessa kannattaa ylipäätä tehdä? Olisiko parempi ostaa alihintaisia sinkkiämpäreitä muulta ja tehdä jotain muuta? Kun

Kun markkinatalous toimii, resurssit siirtyvät tehokkaasti kansantalouden kannalta tuottoisimpiin kohteisiin.

markkinatalous toimii, resurssit siirtyvät tehokkaasti kansantalouden kannalta tuottoisimpiin kohteisiin. Sinkkiämpärien valmistaja ei tätä tietenkään myönnä, eivätkä sinkkiämpäritehtaan työntekijäkään halua uskoa.

Toki voidaan väittää, että sinkkiämpärit ovat välttämättömiä huoltovarmuuden kannalta. Siihen tarkoitukseen on kuitenkin halvempiakin keinoja kuin ylläpitää kannattamattomia sinkkiämpäritehtaita vuosikymmenien ajan. Niitä voi hankkia varastoon. Lisäksi sinkkiämpäritehtailijan kannustimet kehittää tuotteitaan ja tuoteprosessiaan voivat olla puutteellisia, jos valtiovalta varmistaa toiminnan kannattavuuden yritystukien avulla. Pitkän aikavälin tappiot ovat silloin merkittävät ja se näkyy kansantalouden elintasossa.

Vallattomat markkinavoimat valtio-ohjausmyönteisyydellä kuriin?

Valtio-ohjausmyönteinen ajattelutapa on markkinamyönteisten toinen riesa. Se on edellä kuvattua liike-elämämyönteisen ajattelun uhkaa tunnetumpi ja siinä mielessä vähemmän kavala. Toisaalta sitä mielestäni tarpeettomasti pidetään vasemmistolaisuuden synonyyminä. Keskustelun selkeyttämiseksi olisi hyödyllistä varata oikeisto–vasemmisto-jako tulonjakokäsitysten erotteluun. Kuten kuviosta 1 nähtiin, sellaisessa luo-

Reiluuden tunne ja sen vaatiminen ovat osa ihmisluontoa.

kittelussa löytyy paikat markkinamyönteiselle vasemmistolaiselle ajattelulle ja jopa valtio-ohjausmyönteiselle oikeistolaiselle ajattelulle.

Markkinavoimat ovat tunnetusti voimakkaita, mutta ne näyttävät vallattomilta. Eivätkä markkinatulemat aina kaikkia miellytä. Työmarkkinoilla joistakin tehtävistä maksetaan epäreilun korkealta tuntuvia palkkoja. Toisissa tehtävissä palkat ovat puolestaan niin alhaisia, että monet pitävät sitä suorastaan huutavana vääryytenä – ja huutavatkin kovaa. Ja syyttävät vääryyksistä markkinavoimia.

Reiluuden tunne ja sen vaatiminen ovat osa ihmisluontoa aivan kuten rakkaus, viha, kostonhimo ja vapauden kaipuu. Järkevästi toimiva ihmis-yhteisö – esimerkiksi yhteiskunta – ottaa ne huomioon päätöksissään. Jos ei muuten niin edes siksi, että nuo tunteet vaikuttavat ihmisten taloudelliseen käyttäytymiseen ja sitä kautta koko yhteiskunnan taloudelliseen menestykseen. Käyttäytymisen taloustieteen puolella nämä asiat on otettu vakavasti ja niitä on tutkittu sekä teoreettisesti että empiirisesti jo vuosikausia. Tämän ansiosta taloustieteen kuva taloudellisesta toiminnasta on yhä monipuolisempi. Psykologi Daniel Kahneman palkittiin uraauurtavasta työstään käyttäytymisen taloustieteen hyväksi taloustieteen Nobelin muistopalkinnolla vuonna 2002 ja Richard Thaler nyt vuonna 2017.³

---

3 Kahnemanin kontribuutiota taloustieteeseen on kuvattu kansanomaisesti Nobel-komitean lausunnossa, joka löytyy tuosta osoitteesta http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/2002/popular.html ja Thalerin kontribuutiota osoitteessa https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/2017/press.html

Omien tulojen lisäksi myös muiden tuloilla voi olla vaikutusta itse kunkin hyvinvointiin ja taloudelliseen käyttäytymiseen. Esimerkiksi käyttäytymisen taloustieteessä on kiinnitetty huomiota siihen, että käsitys palkkojen reiluudesta voi vaikuttaa työntekijöiden tuottavuuteen. Muiden suurista tuloista murehtiminen voi vaikuttaa perusteettomalta tai jopa tyhmältä, mutta se on kuitenkin todellisuutta. Ihmisten käsityksiä voi yrittää muuttaa, mutta silloin olisi hyvä ymmärtää, mihin käsitykset pohjautuvat.

Helppoa se ei välttämättä ole. Minulle on yhä arvoitus, miksi niin monet pitävät lottoamalla tai perimällä saatuja miljoonatuloja reilumpina kuin virkamiesten, toimitusjohtajien tai yritysten perustajien suuria tuloja. En tiedä johtuuko tämä ihmetykseni ekonomistitaustastani vai selittääkö ajattelutapani uravalintaani. Heikkona hetkenä tulee mieleeni erään hyvän ystäväni pistämätön toteamus, että sellaista mielipidettä ei järkipuheella käännetä, jota ei ollut järjen varaan alun alkaenkaan perustettu.

Olen kuitenkin optimisti ja siksi suostuin tämän kirjan kirjoittamiseen. Harras toiveeni on, että ymmärrys markkinataloudesta ja sen vahvuuksista paranisi poliitikkojen, toimittajien sekä kansan keskuudessa. Vakaasti uskon, että tämä johtaisi suurempaan markkinamyönteisyyteen ja tätä kautta kansantaloutemme parempaan taloudelliseen menestykseen.

Markkinatalous- myönteistä reiluutta

Tasajako ei ole aina reilua

Lukuisissa laboratoriokokeissa on havaittu, että ihmisillä on sangen voimakas taipumus tasajaon suuntaan. Niin vahva, että he ovat usein valmiita jopa hävittämään tarjolla olevia palkintoja, jos tasaisen jaon ehdot sitä sattuvat kyseisessä laboratoriopelissä edellyttämään. Tämä ei ole kasvatuksessa opittua, vaan tämä taipumus näyttää ainakin osin olevan myötäsintyistä. Jopa pienet lapset ovat valmiita uhrauksiin tasajaon hyväksi. Eikä tässä ole kyse pelkästään strategisesta, vastavuoroisuutta odottavasta pelistä. Pelissä lapset olivat valmiita tasaamaan palkkioita jopa niissä tilanteissa, joissa uudelleenjaon saajapuoli ei ollut tästä edes tietoinen (ja antaja tiesi, ettei vastaanottaja ollut tietoinen).

Tällaiset havainnot saattavat herättää ajatuksen, että jos suuret tuloerot synnyttävät paljon kielteisiä asenteita yhteiskunnassa, tulontasaus tosiaan voi olla paitsi reilua, myös tehokasta talouskasvupolitiikkaa. Saattaapa joku tuntea viehtymystä valtio-ohjausmyönteiseen ajatteluun ja epäluuloja paitsi liike-elämämyönteisyyttä myös markkinamyönteisyyttä kohtaan.

OECD tarjosi hiljattain myös uskonvahvistusta kertomalla näyttävästi analyyseistä, joiden mukaan tuloeroilla on negatiivinen vaikutus

talouskasvuun.⁴ Tähän vetohihnaan myös hanakasti tartuttiin. Ilmeisesti tutkimuksen tulos miellytti monia. Tosin tutkimuksessa kuvattu vaikutusmekanismi ei liittynyt niinkään reiluuden kokemuksiin vaan siihen, että pienituloisilla ei ole riittävän hyviä mahdollisuuksia panostaa koulutukseen. Ajatuksen mukaan mahdollisuuksien tasa-arvo siis toteutuu vaillinaisesti ja kansan kaikkia voimavaroja ei saada valjastettua talouskasvun hyväksi. Tämä kuulostaa uskottavalta. Toisaalta ei ole kovin helppo nähdä, miten Suomen kaltaisessa hyvinvointivaltiossa tämä voisi olla kovin merkittävä tekijä.

Kansainvälisen valuuttarahaston (International Monetary Fund, IMF) myöhemmin julkaisemassa tutkimuksessa todettiin, että yhteys ei ole suoraviivainen.⁵ Tulos kuulostaa tervejärkiseltä. Tulosten mukaan mitä pienemmäksi tuloerot supistuvat, sitä pienemmäksi vaikutus talouskasvuun supistuu. Lopulta vaikutus kääntyy päinvastaiseksi; kun tuloerot ovat riittävän alhaiset, niiden pienentäminen alkaa hidastaa talouskasvua. Tutkimuksen mukaan tuo käännekohta on siinä kohtaa, kun tuloerojen suuruutta mittaava gini-kerroin saa arvon 27 %.⁶ Eurostatin tietojen mukaan Suomen gini-kerroin oli 25,4 % vuonna 2016, eli IMF:n analyysin mukaan Suomen talouskasvua voitaisiin hieman kiihdyttää lisäämällä jonkin verran tuloeroja.⁷ Toki tähänkin tulokseen on syytä suhtautua varauksellisesti, aivan kuten OECD:n aikaisempiin tuloksiin.

---

4 Ks. Cingano, F. (2014). Trends in Income Inequality and Its Impact on Economic Growth. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 163.

5 Ks. Grigoli, F., Robles, A. (2017). Inequality Overhang. International Monetary Fund, Working Paper No. 17/76.

6 Gini-kerroin saa lukeman 100 %, kun yksi henkilö saa kaikki tulot ja lukeman 0 %, kun kaikilla on täsmälleen samat tulot.

7 Mittaus on tässä tehty käytettävissä olevien tulojen perusteella siten, että mittaustapa on yhdenmukainen eri maiden välillä. Ks. myös Frederick, S. (2017). The standardized world income inequality database: Harvard Dataverse.

Tasajako ja reiluus eivät ole ihmisten mielestä aina sama asia.

Jos kansalaiset tuntevat tuloerot epäreiluiksi ja tämä vähentää heidän hyvinvointiaan, tuloerojen pienentäminen saattaa olla perusteltua. Jopa siinä tilanteessa, että se tapahtuisi talouskasvun kustannuksella. Tässä on paikallaan kuitenkin kaksi tärkeää huomiota. Ensiksi, markkinamyönteisyyden ei tarvitse tarkoittaa sitä, että hyväksytään markkinoilla syntyvät tuloerot. Ajattelu kulkee niin, että annetaan työn ja muiden tuotantopanosten hintojen (esim. palkkojen) määräytyä markkinoilla siten, että kysyntä ja tarjonta ovat tasapainossa. Jos näin syntyvät tuloerot koetaan suuruudeltaan kohtuuttomiksi, niitä voidaan tasata progressiivisella verotuksella, tulonsiirroilla ja julkisilla palveluilla. Näinhän hyvinvointivaltiossa on perinteisesti toimittu.

Toinen tärkeä huomio liittyy tuloerojen suuruuteen ja tulojen reiluuteen. Helposti ajatellaan, että pienet ja reilut tuloerot ovat sama asia. Näin asia voi olla yksinkertaisissa tilanteissa. Jos olemme kaveriporukan kanssa metsäretkellä eksyksissä ja nälkäisinä, ja sitten joku meistä sattuu huomaamaan kannolle jääneen eväsrepu, useimmat meistä ovat taipuvaisia ajattelemaan niin, että on reilua jakaa repun sisältö tasan. Toki järkevässä kaveriporukassa käydään silloinkin kauppaa siitä, kuka mistäkin ruoasta ja juomasta pitää, ja otetaan se jaossa jotenkin huomioon.

Monimutkaisempia ja realistisempia tilanteita tarkastelevat laboratorionkokeet ovat kuitenkin paljastaneet, että tasajako ja reiluus eivät ole ihmisten mielestä aina sama asia. Mikä kiinnostavinta, ihmiset pitävät reiluuksi tasajakoa tärkeämpänä tavoitteena. Tutkimus on osoittanut

**Kaikki ovat
samaa mieltä siitä,
että on reilua kohdella
samanlaisia samalla tavalla.
Ongelmat alkavat,
kun pohditaan,
miten eri tavoin on
soveliasta kohdella erilaisia.**

sen, minkä monet ovat nähneet ympärilläänkin, että ihmiset kannattavat mieluummin reiluksi koettuja suuria tuloeroja kuin epäreiluksi koettuja pieniä tuloeroja. Jostain syystä kokeeseen osallistuneita ei näytä häiritsevän palkkioiden epätasainen jako, jos niiden koetaan syntyneen ”reilusti”. Arpomalla tuotettu satunnainen jako koetaan usein reiluksi. Useimmat ovat myös sitä mieltä, että työmies on palkkansa ansainnut, eli ahkeralle on reilua antaa korkeampi palkkio kuin laiskalle. Raskaan työn raatajan ei siis todellakaan tarvitse hävetä närkästyksen tunteitaan silloin, kun huomaa toisen pääsevän samanlaisille tuloille leppoistamista harrastamalla. Närkästyks tulee oikeutetusta epäreiluuden tunteesta. Vastuulliset päätöksentekijät kantavat huolta myös tuollaisesta hyvinvointia heikentävästä kiukun tunteesta yhteiskunnassa.

Entä kun reiluuskäsitykset perustuvat väärin uskomuksiin?

Aika usein keskustelu reiluudesta ajautuu hedelmättömäksi jankkaamiseksi. Samalla myös rakentava keskustelu tuloeroista päättyy umpikujaan. Kaikki ovat samaa mieltä siitä, että on reilua kohdella samanlaisia samalla tavalla. Ongelmat alkavat, kun pohditaan, miten eri tavoin on soveliasta kohdella erilaisia. Usein lausumat kuulostavat pelkiltä makuasioilta. Sanonnan mukaan makuasioistahan ei kannattaisi riidellä.

Kiinnostava keskustelu voi kuitenkin aueta silloin, kun reiluuskäsitysten taustalla havaitaan olevan väärää uskomuksia. Tähän tärkeään, mutta usein unohdettuun tai muuten sivuutettuun näkökohtaan on kiinnittänyt huomiota taloustieteen professori Bryan Caplan kirjassaan vuonna 2007 julkaistussa *The Myth of the Rational Voter: Why Democracies Choose Bad Policies*.⁸

Yhdysvalloissa hyväksytään suuremmat tuloerot kuin Euroopassa. Syyksi on arveltu sitä, että Yhdysvalloissa ajatellaan tuloerojen syntyneen reilussa pelissä nimeltään markkinatalous. Haastattelututkimuksissa on todettu, että Yhdysvalloissa noin 60 prosenttia on sitä mieltä, että avuntarvitsijat ovat yleensä olleet laiskoja ja heillä on heikko tahdonvoima. Vastaava luku Pohjoismaissa on 20 prosentin luokkaa.⁹ Kun ajattelee maailman satunnaisuutta, monen mielestä voi vaikuttaa oudolta, että USA:ssa niin suuri osa uskoo köyhyyden johtuvan pääasiallisesti laiskuudesta tai tahdonvoiman puutteesta. Nämä ovat kuitenkin aika vaikeasti mitattavia asioita, ja yksimielisyyden saavuttaminen tällaisista kysymyksistä on varmasti vaikeaa.

---

8 Ks. Caplan, B. 2007. *The myth of the rational voter: Why democracies choose bad policies*. Princeton University Press.

9 Ks. Kleven, H. J. 2014. How Can Scandinavians Tax So Much? *The Journal of Economic Perspectives*, 77-98.

Jotkut uskomukset ovat sentään helpommin tarkistettavissa. Kuuluisan sitaatin mukaan lordi John Maynard Keynes väitti muuttavansa mieltänsä, jos faktat muuttuvat. Mitä tekevät kansa, toimittajat tai poliittiset päättäjät? Optimisti ajattelee, että muutoksia saa aikaan, kun korjaa epäkohtien taustalla olevia vääriä uskomuksia.

Kuten edellä todettiin, Yhdysvalloissa on vahvasti vallalla käsitys, että sen markkinataloudessa resursseja jaetaan reiluuden sääntöjä noudattaen. Yhdysvaltojen voimakas sosiaalinen liikkuvuus on olennainen osa tätä uskomusta. Ajatellaan siis, että mahdollisuuksien tasa-arvo toimii ja markkinat ovat tässä mielessä ”reilut”. Jokaisella on mahdollisuus kohota omien kykyjensä ja kovan uurastuksen avulla. Työläisperheeseen syntynyt voi päästä vuorineuvokseksi, eikä vuorineuvoksen pojasta välttämättä tule yhteiskunnan eliittiä. Sen lisäksi, että moni pitää tätä reiluna, se on myös kansantalouden etu, koska yhteiskunnan voimavarat ovat silloin parhaassa hyötykäytössä.

Tämä uskomus voidaan kuitenkin tutkimusten perusteella kyseenalaistaa. On mahdollista, että professorien Anders Björklundin ja Markus Jäntin katsausartikkeli ”Intergenerational income mobility and the role of family background”, joka julkaistiin kirjassa ”Oxford Handbook of Economic Inequality” vuonna 2009, ei ole vielä laajasti tunnettu USA:ssa.¹⁰ Jos olisi, siellä tiedettäisiin, että USA:n sosiaalinen liikkuvuus ei ole kansanvälisesti vertaillen mitenkään erinomaista. Mahdollisuuksien tasa-arvo näyttäisi toimivan paremmin Pohjoismaissa kuin Yhdysvalloissa.

Ruotsalaiset tutkijat Mounir Karadja, Johanna Mollerstrom ja David Seim ovat puolestaan tutkineet sitä, miten ihmisten mielipiteet tulontasauksesta muuttuvat, kun heidän virheelliseksi osoittautuneet ennakkokäsityksensä omista ja muiden tuloista korjataan. Tutkimus nimeltään ”Richer (and Holier) Than Thou? The Effect of Relative Income Imp-

---

10 Ks. Björklund, A., Jäntti, M. 2009. Intergenerational Income Mobility and the Role of Family Background. Oxford Handbook of Economic Inequality, Oxford University Press, Oxford, 491-521.

Mahdollisuuksien tasa-arvo näyttäisi toimivan paremmin Pohjoismaissa kuin Yhdysvalloissa.

rovements on Demand for Redistribution” julkaistiin aivan äskettäin “Review of Economics and Statistics”-nimisessä lehdessä, joka on taloustieteen yksi arvostetuimmista aikakauskirjoista.

Tuon tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa selvisi, että ihmiset aliarvioivat systemaattisesti oman tulotasonsa suhteessa muihin. Keskimäärin suomalaiset miehet kuulemma uskovat olevansa keskimäärästä parempia autokuskeja ja rakastajia. Tässä tutkimuksessa puolestaan selvisi, että keskimäärin ruotsalaiset luulevat olevansa keskimääräistä köyhempiä. Odotetusti ne, jotka uskoivat omien tulojensa olevan keskimääräisiä tuloja alemmat, kannattivat tulontasausta enemmän kuin ne, jotka uskoivat omien tulojensa olevan keskimääräistä korkeammat. Pienituloiset olivat siis tämän kirjan kuviossa 1 tyypillisesti pysty akselin vasemmalla puolella. Itse toivoisin, että he olisivat markkinamyönteisiä, eli kuvion luoteiskulmassa.

Tutkimuksen toisessa vaiheessa satunnaisesti valitulle osalle tutkituista lähetettiin toinen kirje, jossa osoitettiin rekisteriaineistojen avulla, miten heidän tulonsa todellisuudessa suhteutuvat muiden tuloihin. Niiden kanta tulontasaukseen muuttui vähemmän myönteiseksi (tai kielteisemmäksi), jotka olivat alun perin luulleet olevansa pienempituloisia kuin todellisuudessa olivatkaan. Vertailuryhmässä, jossa virheellisiä uskomuksia ei korjattu, samanlaista muutosta ei to-

dettu. Mieliapiteen muutos koski ennen kaikkea niitä tutkittuja, jotka olivat tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa ilmoittaneet äänestäneensä oikeistolaista puoluetta. Heidän mieliapiteensä tulontasauksen reiluudesta siis näytti perustuvan virheelliseen käsitykseen omien tulojen suhteellisesta tasosta. Tämän kirjan kuviossa 1 nämä henkilöt siis siirtyivät oikeammalle kuultuaan, että ovat parempituloisia kuin alun perin luulivatkaan.

Johanna Kallio, Olli Kangas ja Mikko Niemelä havaitsivat kiinnostavassa tutkimuksessaan vuonna 2013, että Suomessa vaaditaan tuloerojen pienentämistä selvästi enemmän kuin Ruotsissa tai muissa maltillisten tuloerojen maissa.¹¹ Lisäksi he havaitsivat, että sekä Suomen sosiaalidemokraateissa että kokoomuksessa oli enemmän tulontasaushalukkuutta kuin näiden pohjoismaisissa sisarpuolueissa. Analyysi kertoi reiluuden tunteen merkityksestä: kansalaiset ovat valmiita hyväksymään suurempia tuloeroja, jos koetaan, että kaikilla on reilu mahdollisuus päästä eteenpäin.

Markkinamyönteisesti ajattelevalla on taipumus uskoa, että kysynnän ja tarjonnan lakien seuraaminen on reilu tapa jakaa resursseja kansalaisten välillä. Monen markkinamyönteisesti ajattelevan mielestä syntyvät tuloerot voivat siis olla liian suuret, mutta tulorakenteet ovat oikeudenmukaisemmat kuin esimerkiksi arpomalla synnytetty tai poliittisesti valitun arviointikomission määräämät. Tuloeroja voidaan tarvittaessa jälkikäteen kaventaa veroilla, tulonsiirroilla ja julkisilla palveluilla. Sen sijaan korkea- ja matalapalkkaisten töiden järjestyksen muuttaminen arvalla tai asiantuntijalausuntojen tai poliittisten ratkaisujen perusteella ei ole markkinatalousmyönteisesti ajattelevan mielestä reilua saatikka järkevää. Ainakin minä ajattelen niin.

---

11 Ks. Kallio, J., Kangas, O. ja Niemelä, M. (2013). Intohimo tasa-arvoon: Tuloero- ja maahanmuuttoasenteet erottavat suomalaiset muista pohjoismaalaisista. Teoksessa M. Apunen, I. Haavisto, J. Kallio, O. Kangas, P. Kiljunen, M. Niemelä ja V. Pernaa (toim.), *Politiikan sekahaku – mitkä asiat yhdistävät ja erottavat puolueita* (s. 47-67). Taloustieto Oy.

Markkinakielteinen asenne reiluihin palkkoihin

Markkinakielteisesti ajattelevien mielestä markkinoilla määräytyvät palkkaerot eivät ole vain liian suuria vaan ovat myös rakenteeltaan väärennlaisia. Ajattelun mukaan markkinat palkitsevat ruhtinaallisesti väärä ihmisiä samalla, kun jotkut eivät saa ansioidensa mukaisia palkkoja. Amerikkalainen filosofi Robert Nozick on pohtinut, miksi intellektuelit ovat usein kovin markkinatalouskielteisiä.¹² Intellektuelleilla Nozick tarkoittaa tässä ”sanaseppöjä” (wordsmith). Heidän työnään tyypillisesti on kuvata ajatuksia sanallisissa muodoissa. Joukkoon kuuluu kirjailijoita, kirjallisuuskriitikkoja, journalisteja sekä yhteiskuntatieteiden dosentteja ja professoreita. Ne ovat eri porukkaa kuin ”numeroseptit” (number-smith), jotka käsittelevät tai jakavat kvantitatiivista tai matemaattisesti muotoiltua informaatiota.

Intellektuellien palkka- ja tulotasot ovat monesti selvästi keskimääräistä korkeammat. Nozick väittää, että intellektuelit kokevat silti, että yhteiskunta ei arvosta heitä tarpeeksi. Heillä on tunnetusti hyvä itsetunto. He kokevat olevansa oikeutettuja suurempiin palkkioihin yhteiskunnalta kuin markkinamekanismin kysynnän ja tarjonnan lait heille tarjoavat.

Nozick väittää, että intellektuellien itsetunto juontaa juurensa kouluikäisten luokkahuoneeseen, jossa opettajat osoittivat heille arvostustaan antamalla hyviä arvosanoja. Luokkahuoneen opettaja kohteli heitä siis paremmin kuin yhteiskunnan markkinavoimat. Luokkahuoneessa toimii keskitetty ja järkeväksi koettu suunnittelu. Markkinat puolestaan vaikuttavat välituntipihan kaltaiselta anarkiselta paikalta, jossa palkkioita (huomiota, ihailua yms.) jaetaan söpöille olemukselle tai mauttomille vitseille, kunhan niille sattuu olemaan paljon kysyntää ja vähän tarjontaa.

---

12 Ks. Nozick, R. (1998). Why Do Intellectuals Oppose Capitalism? CATO, Policy Report No. Vol. XX, Number 1.

Rakennemuutokset ja niihin liittyvät muuttoliikkeet ovat aina olleet väistämätön osa taloudellista kehitystä.

Jos Nozick on oikeassa, luokkahuone on paikka, jossa tulevien intellektuellien päässä alkaa kyteä valtio-ohjausmyönteisiä ajatuksia. Ajattelua jatkojalostamalla alkaa tuntua siltä, että valtio-ohjauksella yhteiskunnasta voisi tehdä luokkahuoneen kaltaisen reilun ympäristön, jossa resursseja ei jaeta summittain kysynnän ja tarjonnan mukaan vaan reilulla tavalla todellisten ansioiden, esimerkiksi lukeneisuuden tai koulumenestyksen perusteella. Markkinamyönteisyyden psykologiset taustat on kiinnostava kysymys, mutta sen pohtiminen kuuluu muille asiantuntijoille. Tähän kysymykseen palataan kuitenkin lyhyesti vielä luvussa 6.

Markkinakielteinen asenne alueellisiin eroihin

Toisten mielestä markkinavoimien synnyttämät tuloerot alueiden välillä eivät ole reiluja tai eivät ole kansantaloudelle hyväksi. Jollain alueilla tuhoutuu liikaa työpaikkoja ja uusia syntyy alueille, joille niitä ei pitäisi syntyä. Tämä rohkaisee tarinointiin siitä, miten paljon pahaa markkinavoimat ovat siellä ja siellä aiheuttaneet, mutta toisaalta siellä ja siellä on saatu aikaan rohkaisevia paikallisia esimerkkejä järkevien poliittisten toimenpiteiden tehokkuudesta. Huolet ja ratkaisuehdotukset saattavat tuntua perustelluilta. Monen vauraus katoaa, kun asunnon hinta vajoaa

näivettyillä alueilla. Samalla jotkut joutuvat ottamaan suuret asuntovelat kannettavakseen, että pääsisivät muuttamaan työpaikkojen perään.

Toisaalta rakennemuutokset ja niihin liittyvät muuttoliikkeet ovat aina olleet väistämätön osa taloudellista kehitystä. Usein on parempi lievittää ihmisille koituvia vaikeuksia kuin estellä vääjäämätöntä kehityskulkua. Estelemällä tulee helposti synnyttäneeksi uusia ja kasautuneita vanhoja ongelmia myöhempien poliittisten päätöksentekijöiden taakaksi. Meneillään oleva teknologinen murros ja siihen kiinteästi kytkeytyvä globalisaatio muuttava työpaikkojen alueellista kohdentumista poikkeuksellisen voimakkaasti meillä ja muualla.¹³ Kun kysynnän ja tarjonnan tasapainot heilahtelevat, vakauttamiseen tarvitaan hyvin toimivia markkinoita tavallistakin kipeämmin.

Kuten jäljempänä kerrotaan, joskus liike-elämämyönteisyys ja valtio-ohjausmyönteisyys lyövät kättä kabineteissa. Kun valtiovalta panostaa asevarusteluun, jotkut yritykset saavat tuottoisia tilauksia. Toisaalta voidaan käydä myös niin, että työpaikat ovat yksi perustelu, miksi asevarustelua jatketaan tai lisätään. Liike-elämämyönteisyys ja valtio-ohjausmyönteisyys löytävät toisistaan usein liittolaisen myös silloin, kun valtiovalta haluaa pitää huolta joistakin alueista tai jonkun toimialan työpaikoista. Tuollaisissa tilanteissa korruption uhka on ilmeinen.

---

13 Ks. Glaeser, E. 2011. *Triumph of the city: How our greatest invention makes us richer, smarter, greener, healthier, and happier*. Penguin ja Moretti, E. 2012. *The new geography of jobs*. Houghton Mifflin Harcourt.

Epätäydelliset markkinat vai vielä epätäydellisempi politiikka?

Markkinat ideaalissa mallimaailmassa

Moni on kuullut, että taloustieteen perusoppikirjassa selitetään, kuinka markkinat toimivat ideaalisesti vain täydellisen kilpailun oloissa. Harvempi on itse lukenut tuollaista oppikirjaa. Vielä harvempi on lukenut jatko-osia, jossa tarkastellaan markkinoiden toimintaa monimutkaisemmissa (ja realistisimmissa) tilanteissa. Kaikki tietävät – jopa taloustieteilijät – että todellisessa maailmassa kilpailu on kaikkea muuta kuin oppikirjojen kuvaamaa ”täydellistä”.¹⁴ Tilanteet ovat epäsymmetrisiä, suuret yritykset hallitsevat monia markkinoita eikä kuluttajilla ole sellaista täydellistä informaatiota, josta oppikirjassa puhutaan. Tuollaisten litanioiden jälkeen tulee helposti mieleen, että päätöksiä ei todellakaan pidä jättää markkinoiden armoille, vaan päätökset kannattaa tehdä kollektiivisesti demokraattisia pelisääntöjä seuraten.

Toisaalta luontevalta kuulostava lähtökohta on, että politiikka sopii yhteisten asioiden ja markkinat yksityisten asioiden ratkaisemiseen. On

---

14 Ks. esimerkiksi Francis Batorin artikkeli kuuden vuosikymmenen takaa yhdessä taloustieteen arvostetuimmassa tieteellisessä aikakauskirjassa; Bator, F. M. 1958. The anatomy of market failure. *Quarterly Journal of Economics*, 72(3), 351-379.

täysin oma asiani, minkä väriset sukat haluan saappaitteni sisällä pitää. Tuollaiset kysymykset voi ainakin jättää markkinoiden ratkaistavaksi, eli kuluttajien ja tuottajien väliseksi päätöksiksi. Sen sijaan maanpuolustus on kysymys, joka olisi hyvä ratkaista niin, että sillä on enemmistön tuki ja vähemmistönkin kanta olisi vähintään jotenkin otettu huomioon. Edellä esitetty peukalosääntö ei riitä kovin pitkälle, koska useimmat taloudelliset ratkaisut ovat sukkién valinnan ja maanpuolustusratkaisun välimaastossa.

Valtio epätäydellisiä markkinoita ohjaamassa

Taloustieteen oppikirjat selittävät, että vapaasti toimivat (laissez-faire) markkinat eivät aina tuota koko yhteiskunnan kannalta parasta mahdollista tulosta.¹⁵ Oppikirjojen kuvaama ”paras mahdollinen maailma” jää saavuttamatta silloin, kun toiminnassa on niin sanottuja ulkoisvaikutuksia. Ne ovat toiminnan sellaisia seurauksia, joiden vaikutukset eivät ole mukana markkinoilla määräytyvissä hinnoissa. Saasteet on tunnettu esimerkki negatiivisesta ulkoisvaikutuksesta. Ilman valtion väliintuloa markkinoilla syntyy enemmän saastetta kuin olisi yhteiskunnan kokonaisuhyvinvoinnin kannalta hyväksi.

Teknologinen tietämys on puolestaan esimerkki positiivisesta ulkoisvaikutuksesta. Voittoa maksimoivat yritykset panostavat tutkimus- ja kehitystoimintaan määrän, joka on niiden oman voitonmaksimoinnin kannalta optimaalista. Kukin yritys jättää kuitenkin ottamatta huomioon sen, että ne saattavat synnyttää myös sellaista uutta teknologista tietoa, joka leviää tahattomasti talouteen ja hyödyttää näin myös muita yrityksiä ja tätä kautta kansalaisia. Silloin kansantalouden kokonaisedun

---

15 Mariana Mazzucato on suhtautunut hyvin luottavaisesti valtiovalan mahdollisuuksiin ohjata taloutta hyvällä menestyksellä myönteiseen suuntaan. Tämä on tärkeä puheenvuoro sen muistutukseksi, että valtiolla voi olla tärkeä rooli teknologisessa kehityksessä. Ks. Mazzucato, M. 2013. *The entrepreneurial state: Debunking public vs. Private sector myths*. Anthem Press.

Julkisen vallan kannattaa rohkaista yksityisiä yrityksiä panostamaan T&K:hon enemmän, kuin ne vapaasti toimivilla markkinoilla tekisivät.

kannalta olisi parempi, että kukin yritys tekisi jonkin verran enemmän tutkimus- ja kehitystyötä kuin niiden oman voitonmaksimoinnin näkökulmasta olisi ideaalista.

Tutkimus- ja kehitysmenojen (T&K) vaikutusta talouskasvuun on tutkittu kansantaloudessa paljon. Professorit Bronwyn Hall, Jacques Mairesse ja Pierre Mohnen tekivät perusteellisen katsauksen aihepiirin kansainvälisiin tieteellisiin tutkimuksiin.¹⁶ Heidän johtopäätöksensä oli, että T&K:n kansantaloudelliset tuotot ovat yleensä selvästi yksityisiä tuottoja korkeammat. Tämä viittaa positiivisiin ulkoisvaikutuksiin. Poliittikkasuosituksena on, että julkisen vallan kannattaa rohkaista yksityisiä yrityksiä panostamaan T&K:hon enemmän, kuin ne vapaasti toimivilla markkinoilla tekisivät.

---

16 Ks. Hall, B. H., Mairesse, J. ja Mohnen, P. (2010). Measuring the returns to r&d. Teoksessa B. H. Hall ja N. Rosenberg (toim.), *Economics of innovation*, (2). New York: Elsevier.

Tuomas Takalo, Tanja Tanayama ja Otto Toivanen¹⁷ sekä Elias Einiö¹⁸ ovat puolestaan tutkineet, miten Tekesin yrityksille myöntämät T&K-tuet ovat vaikuttaneet Suomessa. Molemmat tutkimukset julkaistiin erittäin korkeatasoisissa tieteellisissä aikakauskirjoissa. Tulokset kertovat, että Tekes on tehnyt hyvää työtä Suomen talouskasvun hyväksi.

Hallitulla valtionohjauksella voidaan vähentää saasteiden määrää ja lisätä tutkimus- ja kehitystoiminnan määrää niin, että kansantaloudessa saavutetaan parempi kokonaishyvinvointi kuin ilman valtion aktiivista ohjausta. Ja tällaiselle ohjailulle on siis olemassa sekä vankat taloustieteelliset perusteet että vahvaa empiiristä näyttöä.

Keinovalikoima on kuitenkin laaja. Yritysten ottaminen valtion omistukseen, eli sosialisointi, ei tosiaan ole ainoa keino. Eikä tarvitse perustaa valtio-omisteisia yrityksiä, joissa valtio käyttää vahvaa omistajaohjausta. Ei myöskään ole tarvetta asettaa kullekin yritykselle tarkkoja saastekiintiöitä tai tutkimus- ja kehitystyövelvoitteita eikä tarvitse laskea yritysten sosiaalisen vastuuntunnon varaan. Talouden ohjailua voidaan tehdä myös markkinamyönteisillä keinoilla. Niitä ovat saasteverot, huu- tokaupattavat päästöoikeudet tai tutkimus- ja kehitystoimintaan suunnatut verohelpotukset tai yritystuet.

Eli: vaikka markkinat eivät vapaasti toimiessaan tuotakaan aina parasta mahdollista tulosta, sen takia ei vielä kenenkään tarvitse markkinauskoaan menettää. Tähän on kaksi syytä. Ensiksi, oikeanlaisella väliintulolla julkinen valta voi panna markkinat toimimaan. Se tapahtuu käyttämällä sellaisia veroja, tukia ja velvoitteita, joiden ansiosta veroihin, taloudellisiin kannustimiin ja kuluttajien käyttäytymiseen reagoivat yritykset tuottavat koko yhteiskunnan näkökulmasta parempia tuloksia.

---

17 Ks. Takalo, T., Tanayama, T. ja Toivanen, O. (2013). Estimating the benefits of targeted r&d subsidies. *Review of Economics & Statistics*, 95(1), 255-272.

18 Ks. Einiö, E. (2014). R&d subsidies and company performance: Evidence from geographic variation in government funding based on the erdf population-density rule. *Review of Economics and Statistics*, 96(4), 710-728.

Vaikka kilpailu ja markkinat eivät ole täydelliset, ei poliittinen järjestelmäkään ole koskaan täydellinen.

Mikään ei ole täydellistä – ei edes politiikka

Toiseksi, vaikka markkinat eivät toimisikaan täydellisesti, kannattaa miettiä, onko vaihtoehto parempi? Joskus lääkkeen sivuvaikutukset ovat itse tautia pahemmat. Vaikka kilpailu ja markkinat eivät ole täydelliset, on hyvä pitää mielessä, ettei poliittinen järjestelmäkään ole koskaan täydellinen. Vuonna 1991 taloustieteen Nobelin muistopalkinnon saanut Ronald Coase¹⁹ ja hänen kanssakirjoittajansa Ernest Williams Jr. lienevät ensimmäisiä, jotka ovat maininneet termin politiikkaepäonnistuminen (englanniksi government failure) vuonna 1964 julkaisemassa artikkelissaan.²⁰

Taloustieteilijä Kenneth Arrow on tutkinut kollektiivista päätöksentekoa ja vaalitapoja. Hän sai töistään taloustieteen Nobelin muistopal-

---

19 Ronald Coasen kontribuutiota taloustieteeseen on kuvattu kansanomaisesti Nobel-komitean lausunnossa, joka löytyy tuosta osoitteesta http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/1991/

20 Ks. Coase, R. H. ja Williams, E. W. (1964). The regulated industries: Discussion. *American Economic Review*, 54(3), 192-197.

**Poliittisissa päätöksissä
ei toteudu välttämättä
kansan tahto, vaan niiden
poliitikkojen tahto,
jotka sattuvat olemaan
päätöksiä tekemässä.**

kinnon vuonna 1972.²¹ Analyysien pohjalta syntyi niin sanottu Arrow'n mahdollisuusteoreema. Sen mukaan mitkään tyypilliset vaalivat eivät täytä edes sellaisia vähimmäiskriteereitä, joita voidaan pelkällä mallisjärjellä asettaa ihanteellisen vaalitavan ehdoksi.

Kollektiivisen päätöksenteon ongelmat ovat Arrow'n huomioita yleisemmät ja laajemmat. Keskitetty poliittinen päätöksenteko on altis monenlaisille epätäydellisyyksille.

Talouspoliittisia päätöksiä tehtäessä on muistettava, että myös julkisen sektorin työntekijöillä ja poliitikoilla on oma tahto. Se monesti kallistaa päätöksiä heidän omalta kannalta suopeaan suuntaan. Tätä helpottaa se, että toiminnan maksajat, eli veronmaksajat, ovat kaukana. Suomalaiset ekonomistit julkaisivat äskettäin tähän aiheeseen kytkeytyvän huippukiinnostavan artikkelin politiikan tutkimuksen arvostetuim-

---

21 Kenneth Arrow'n kontribuutiota taloustieteeseen on kuvattu kansanomaisesti Nobel-komitean lausunnossa, joka löytyy tuosta osoitteesta http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/1972/

massa tieteellisessä aikakauskirjassa.²² Heidän suomalaisiin aineistoihin sa perustuva tilastollinen analyysi paljastaa, että kun kuntatyöntekijöitä pääsee valtuustoon, niin silloin kunnan menot kasvavat. Ja kasvavat nimenomaan sillä sektorilla, jolla nämä kuntatyöntekijät työskentelevät!

Analyysi kertoo tärkeää asiaa poliittisten järjestelmien epätäydellisestä toiminnasta yleisemminkin: poliittisissa päätöksissä ei toteudu välttämättä kansantahto, vaan niiden poliitikkojen tahto, jotka sattuvat olemaan päätöksiä tekemässä. Esimerkiksi julkisen sektorin työntekijät ovat yliedustettuna kunnanvaltuustoissa. Myöskään eduskunnan kokoonpano ei ole kovinkaan edustava läpileikkaus kansasta. Erityisen merkittäväksi tämän suomalaistutkimuksen tulokset tekee se, että analyysi on pystytty toteuttamaan siten, että se kertoo luotettavasti syy-seuraussuhteesta.

Kansan mahdollisuudet kontrolloida poliittista valtaa käyttäviä ovat usein kovin rajalliset. Kansantaloustieteessä on tutkittu demokraattisen päätöksenteon ominaisuuksia ja ongelmia. Tätä tutkimusalaa kutsutaan julkisen valinnan teoriaksi. Professori James M. Buchanan on ollut alan johtavia tutkijoita ja hänet palkittiin työstään taloustieteen Nobelin muistopalkinnolla vuonna 1986.²³

Tämän teorian piiriin kuuluu muun muassa ilmiö, jota kutsutaan rationaaliseksi tietämättömyydeksi. Kyse on siitä, että ihmiset eivät vaivaudu perehtymään politiikkaan, koska se ei maksa vaivaa. Yksittäisen äänestäjän kannalta perehtymisen hyöty on nimittäin vähäpätöinen. Tämä voi puolestaan tarjota aktiivisille eturyhmille tilaisuuden ajaa omaa etuaan tietämättömien kustannuksella. Eturyhmät saattavat antaa harhaanjohtavaa tietoa esimerkiksi markkinoiden toiminnasta. Harhau-

22 Ks. Hyytinen, A., Meriläinen, J., Saarimaa, T., Toivanen, O. ja Tukiainen, J. 2017. Public employees as politicians: Evidence from close elections. *American Political Science Review*, 1-14.

23 James M. Buchanan kontribuutiota taloustieteeseen on kuvattu kansanomaisesti Nobel-komitean lausunnossa, joka löytyy osoitteesta http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/1986/

tus voi onnistua, jos äänestäjäkunta ei ole tutustunut riittävän perusteellisesti markkinamyönteisyyttä käsittelevään kirjallisuuteen. Tämän kaiken seurauksena valtio saattaa päätyä syytämään rahaa tehottomiin yritystukiin ja tarpeettomiin siltarumpuihin tai se sääntelyn keinoin suojelee joitakin aloja koko kansantaloutta vahingoittavalla tavalla. Tällaisessa tilanteessa markkinamyönteisyydestä valistavalla kirjalla voi olla positiivisia ulkoisvaikutuksia.

Päätöksentekomekanismien epäonnistumiset voivat tuottaa katastrofaalisia tuloksia, joista poliittisen historian oppikirjat meille opettavat. Aivan kuten markkinat, myös poliittinen järjestelmä tarvitsee erilaisia suitsia, vaikeasti kumottavaa perustuslakia, vallan hajauttamista ja vapaita joukkotiedotusvälineitä.

Markkinoiden kysynnän ja tarjonnan lakien seuraaminen on myös vallan hajauttamista. Toki markkinoilla on suuria yrityksiä, joilla varmasti on paljon valtaa. Erityisen valpas tulee olla silloin, kun tuo yritysten valta on luonteeltaan myös poliittista. Toisin kuin valtiollisissa vaaleissa, markkinoilla kuluttajan ei tarvitse koskaan odottaa neljää vuotta vaan voi äänestää ostokäyttäytymisellään yritystä vastaan jo samana päivänä. Voidaan väittää, että kaupankäynti ja markkinat ovat vieneet hallitsijoilta valtaa. Voisiko se selittää sen, miksi sodat ovat jatkuvasti maailmassa vähentyneet? Väinö Tanner ei uskonut 1930-luvulla, että suursota syntyy, koska se tulisi kohtuuttoman kalliiksi. Ehkä Tanner oli sittenkin oikeassa, mutta ajoitus vaan epäonnistui. Ehkä markkinamyönteisyydellä oli vielä liian hentoinen ote politiikan tekemiseen?

Valtio-ohjausmyönteisyydelle on paikkansa

Taloustieteilijät eivät siis ajattele, että markkinat toimivat aina täydellisesti. Ja vaikka kollektiivinen päätöksentekokaaan ei ole aina täydellistä eivätkä kaikki virkamiehet aina täydellisen hyväntahtoisia, valtio voi useissa tilanteissa saada aikaan paljon hyvää koko kansantalouden nä-

**Toisin kuin valtiollisissa
vaaleissa, markkinoilla
kuluttajan ei tarvitse
koskaan odottaa neljää
vuotta, vaan voi äänestää
ostokäyttäytymisellään
yritystä vastaan
jo samana päivänä.**

kökulmasta arvioituna. Erilaisten markkinaepätäydellisyyksien vuoksi valtion on syytä aika ajoin avittaa markkinoita erilaisin veroin ja tukiaisin. Joskus valtiolla pitää olla aktiivinen ja keskeinen asema. Kuten edellä todettiin, maanpuolustus on esimerkki tehtävästä, jota markkinat eivät hoida tehokkaasti. Julkisen vallan on silloin otettava niistä vastuu. Poliittisten päätöksentekijöiden täytyy kuitenkin ratkaista, toimiiko se itse palvelun tuottajana vai ostaako se palvelut markkinoilta?

Nykyaikaisissa kehittyneissä valtioissa on päädytty siihen, että julkinen valta vastaa maanpuolustuspalvelujen ylläpidosta itse. Vaihtoehtona voisi olla kilpailutettujen palkka-armeijoiden käyttö. Toisaalta valtion suorassa hallinnassa oleva armeija tarvitsee aseita, jotka hyvin tavallisesti hankitaan yksityisiltä yrityksiltä, siis julkisina hankintoina yksityisiltä

markkinoilta. Vankeinhoito on toinen esimerkki tehtävästä, joka useimmissa maissa on valtion tuottamaa palvelua. Yhdysvalloissa sen sijaan on käytetty yksityisiä vankiloita. Valtio maksaa yritykselle siitä, että se hoitaa vankiloiden ylläpidon ja pyörittämisen. Sopimuksissa määrätään yksityiskohtaisesti, mitkä ovat vankien kohtelun vähimmäisvaatimukset eri asioissa.

Miksi valtiot eivät yleensä käytä palkka-armeijoita? Miksi armeijat kuitenkin ostavat aseet yksityisiltä yrityksiltä? Entä miksi vankiloiden yksityistäminen ei ole välttämättä hyvä idea, vaikka markkinamyönteiselle pohdiskelijalle saattaa sellainenkin tulla mieleen? Miksi valtionhallinnossa on byrokratiaa, joka vaikuttaa hyvin tehottomalta? Milloin julkinen tuotanto on järkevää ja milloin ei? Taloustiede tutkii myös tällaisia kysymyksiä. Itse asiassa tämän aihepiirin tutkimuksista on myönnetty äskettäin taloustieteen Nobelin muistopalkintokin Harvardin professorille Oliver Hartille ja MIT:n professorille Bengt Holmströmille.²⁴

Hart yhdessä kollegoidensa kanssa esittävät tärkeässä tutkimuksessaan tarkastelukehikon, jonka avulla voidaan analysoida, milloin julkinen tuotanto on perusteltua ja milloin palvelu kannattaa ostaa markkinoilta julkisina hankintoina. Heidän mallissaan on kaksi keskeistä kriteeriä: 1) kustannustehokkuuden parantaminen ja 2) laadusta huolehtiminen. Mallissa keskitytään nimenomaan sellaiseen laatuun, jota on vaikea mitata. Tällaista laatua on vaikea valvoa ja siksi siitä on vaikea tehdä pitäviä sopimuksia. Ilman pitäviä kunnollisia sopimuksia markkinat eivät toimi. Tutkimuksen tekijöiden mukaan vankeinhoito on esimerkki palvelusta, johon sisältyy vaikeasti mitattavia mutta tärkeitä laatunäkökohtia. Niitä ovat sellaiset asiat kuten vankien ihmisoikeuksien kunnioittaminen tai kuntouttaminen. Ne ovat tärkeitä puhtaasti eettiseltä sekä yhteiskunnan kokonaishyvinvoinnin kannalta.

---

24 Oliver Hartin ja Bengt Holmströmin kontribuutiota taloustieteeseen on kuvattu kansanomaisesti Nobel-komitean lausunnossa, joka löytyy tuosta osoitteesta http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/2016/

Taloustutkijat päätyvät johtopäätökseen, että vankeinhoitoa ei kannata ulkoistaa yksityiselle sektorille.

Yksityiset yritykset ovat innovatiivisia. Siksi ne ovat taitavia kehittämään uusia tuotantotapoja, joilla määrällisesti ja laadullisesti (!) sama tuotos saadaan aikaan entistä vähemmin tuotantopanoksin, eli aikaisempaa paremmalla tuottavuudella ja siten aikaisempaa kustannustehokkaammin. Tällä tavalla saadaan aikaan kustannussäästöjä. Niille on aina tarvetta niukkuuden maailmassa. Yksityiset yritykset ovat tunnetusti myös mainioita kehittämään uusia tuotteita. Toisaalta ne pyrkivät kiihaasti maksimoimaan voittojaan. Ne tekevät niin jopa laadun kustannuksella, jos siihen vain tarjoutuu tilaisuus.

Julkisen vallan ”byrokraateilla” puolestaan on muita tavoitteita kuin voittojen maksimointi. Siksi voidaan ajatella, että he pitävät huolta myös vaikeasti mitattavasta laadusta. Tähän voidaan luottaa varsinkin silloin, kun kyseessä on virkamiehen omasta kutsumusammattista. Heidän vastuulleen voi jättää sellaisia tehtäviä, joiden laatu on niin tärkeä, että siitä on syytä pitää huolta, vaikka tehokkuuden kustannuksella.

Taloustutkijat päätyvät johtopäätökseen, että vankeinhoitoa ei kannata ulkoistaa yksityiselle sektorille. Tästä johtopäätöksestä voidaan toki olla myös toista mieltä. Siitä ollaan kuitenkin hyvin yksimielisiä, että heidän mallinsa avulla voidaan mainiosti arvioida sitä, mitkä tekijät

puoltavat julkista tuotantoa yksityisen tuotannon sijasta. Malli auttaa ymmärtämään, miksi yksityiset palkka-armeijat ovat harvinaisia, mutta asehankinnat yksityiseltä sektorilta eivät. Tai miksi junalinjojen yksityistämisen tulokset ovat olleet ainakin joskus pettymyksiä.

Samanlaiset näkökohdat ovat olennaisia myös pohdittaessa sitä, miten sosiaali- ja terveystaloudet (ns. sote-palvelut) olisi järkevintä järjestää. Kansantaloustieteellä on siis tärkeää kerrottavaa myös Suomessa ajankohtaiseen sote-uudistukseen. Kysymys on kuitenkin niin laaja ja monitahoinen, että tämä kirja ei ole sen käsittelypaikka. Se todettakoon, että taloustieteellä on tarjottavanaan hyödyllisiä välineitä, joiden avulla erilaisten vaihtoehtojen järjestelmien vahvuuksia ja riskejä voidaan analysoida. Kun pirut ovat yksityiskohdissa, tarkat analyysivälineet ovat todella arvokkaita.

Valtio suhdanteiden tasaajana

Talouden suhdannevaihtelut ovat luonteenomaisia kansantalouden kehitykselle. Niitä aiheuttaa muun muassa kulutuskysynnän vaihtelu. Välillä työttömyys kohoaa tavallista korkeammalle. Silloin aikaisempaa suurempi osa työvoimasta on vasten tahtoaan työtä vailla. Yritykset myös investoivat tavallista vähemmän. Tuotantoa jää syntymättä.

Markkinat eivät siis toimi tässäkin suhteessa aina aivan täydellisesti. Suhdannevaihtelut aiheuttavat epävarmuutta ja ahdinkoa. Talouden suuret suhdannevaihtelut myös hidastavat talouden kasvua pitkällä aikavälillä. Lordi John Maynard Keynesin suuri ajatus oli, että valtiovalta voi aktiivisella toiminnallaan tasoittaa kysynnän lyhyen aikavälin heilahdeluita. Kun yksityinen kulutus vähenee, julkinen valta voi yrittää lisätä kysyntää. Valtio voi alentaa verotusta, lisätä tulonsiirtoja tai lisätä julkista kysyntää. Kaikissa tapauksessa julkinen velka yleensä kasvaa. Myös julkinen sektori saattaa kasvaa.

Suhdannepolitiikka on markkinamyönteistä toimintaa. Sen avulla valtiovalta tehostaa markkinoiden toimintaa niin, etteivät talouden tuo-

tantoresurssit ole vajaakäytössä ja että talouden uudistumisen edellytykset ovat kunnossa. Syvät taantumet, eli lamat, myös nakertavat helposti markkinatalouden poliittista suosiota. Siitä on myös suomalaista kokemusta. EVA:n arvo- ja asennetutkimuksen mukaan vuonna 1988, eli korkeasuhdanteen aikana, vain 23 prosenttia oli täysin sitä mieltä, että markkinavoimat ohjaavat liikaa suomalaisen yhteiskunnan toimintaa. Laman iskettyä, vuonna 1992, tuota mieltä olevien osuus oli hypähtänyt peräti 44 prosenttiin. Talouden epävakaus johtaa usein yhteiskunnalliseen epävakauteen, liialliseen valtio-ohjaus- tai liike-elämämyönteisyyteen ja pahimmillaan jopa kommunismiin tai kansallissosialismiin. Suhdannepolitiikka on siis myös markkinamyönteisyyden puolustus- taistelua.

Liike-elämämyönteisyydelle on aikansa ja keinonsa

Suomen kaltaisessa niin sanotussa pienessä avotaloudessa, jossa merkittävä osa tuotannosta menee vientiin, tilanne on välillä hankala. Suhdannevaihtelut eivät aiheudu pelkästään kotimaisen kysynnän heilahteluista, vaan ovat maailmantalouden heilahtelujen seuraus. Niille ei pieni valtio voi mitään. Verohelpotusten ja tulonsiirtojen tehoa vähentää se, että kotitaloudet käyttävät merkittävän osan lisätuloistaan tuontihyödykkeiden hankintaan. Siksi elvytyksen vaikutus valuu merkittävältä osin ulkomaille.

Julkinen valta voi myös kiihdyttää tieverkon tai muun infrastruktuurin rakentamista. Tämä keino kohdistuu tarkemmin maan omille työmarkkinoille. Tämän keinon tehoa toisaalta syö se, että vientiyrityksissä työpaikkansa menettäneet eivät siirry sujuvasti toisille aloille. Siksi julkiset hankinnat saattavat aiheuttaa ylikuumenemista ja hintojen nousua niillä aloilla, joihin julkisen kysynnän lisäys kohdistuu. Käy helposti niin, että metalli- ja paperiteollisuustyöntekijöitä on työttömänä, mutta asfalttityöntekijöistä ja talonrakentajista on huutava pula.

Taantumet eivät ole otollisinta aikaa talouden uudistumiselle, eli ”luovalle tuholle”.

Kun pienen avotalouden taantuma johtuu viennin heikentymisestä, vientiyritysten auttaminen on suoraan ongelman ytimeen kohdistuva keino. Siihen aikaan, kun Suomella oli vielä oma valuutta, vientiyrityksiä autettiin suoraan alentamalla oman valuutan ulkoista arvoa, eli markkaa devalvoimalla. Tällä tavalla parannettiin yritysten kustannuskilpailukykyä. Sen ansiosta yritykset pystyivät alentamaan vientituotteidensa hintaa ulkomaisessa valuutassa mitattuna ilman että niiden kannattavuus heikkeni. Vienti kasvoi ja vientiyritysten työllisyys koheni.

Koska Suomella ei ole enää omaa valuuttaa, taantumana aikana valtion täytyy pitää huolta yritysten riittävästä kustannuskilpailukyvästä ja kannattavuudesta muilla keinoilla. Taantumana aikana valtion tavallaan täytyy lisätä liike-elämäyönteisyyttään. Tällä tavalla varmistetaan, ettei maassa tuhoudu liikaa vanhoja työpaikkoja ja että uusia työpaikkoja syntyy riittävästi. On syytä kuitenkin todeta, että tässä olen harrastanut suopeat tulkintaa sille, miten liike-elämäyönteisyyden voi parhaimmillaan ymmärtää. Voidaan perustellusti sanoa, että kustannuskilpailukyvästä huolehtiminen on myös markkinamyönteistä toimintaa.

Toisin kuin usein luullaan, taantumet eivät ole suinkaan otollisinta aikaa talouden uudistumiselle, eli ”luovalle tuholle”, joka on tärkeää pit-

kän aikavälin talouskasvulle.²⁵ Siksi yritysten riittävästä kannattavuudesta huolehtiminen taantumien aikana on myös järkevää pitkän aikavälin talouskasvupolitiikkaa. Yritysten herkkäliikkeisyyden lisääntyminen globaalissa taloudessa korostaa tämän tehtävän tärkeyttä.

Yritysverotuksen, työnantajamaksujen ja äärimmäisissä tilanteissa ehkä jopa yritystukien avulla valtiovallan on syytä pitää huolta yritysten riittävästä kannattavuudesta. Tärkeät huomiot koskevat sekä *ajoitusta* että *keinoja*. Yritysten riittävään kannattavuuteen on syytä kiinnittää huomiota erityisesti taantumien aikana. Siis silloin, kun kansantaloudessa syntyy vähemmän tuotantoa kuin sen resurssit ja teknologia sillä hetkellä mahdollistaisivat. Korkea työttömyysaste on ehkä paras tällaisten tilanteiden tunnusmerkki.

Toinen tärkeä huomio koskee siis keinoja, joilla pidetään huolta yritystoiminnan riittävästä kilpailukyvyistä ja kannattavuudesta järkevällä tavalla. Markkinamyönteinen tapa huolehtia tästä lähtee siitä, että eri yrityksiä on syytä pyrkiä kohtelemaan mahdollisimman tasapuolisesti. Jos suositaan pieniä tai vanhoja yrityksiä, tai tietyillä aloilla tai alueilla toimivia yrityksiä, on suuri vaara, että samalla voitetaan kansantalouden pitkän aikavälin kasvukykyä. Näitä kysymyksiä käsiteltiin yksityiskohtaisemmin julkaisussa ”Luovan tuhon tie kilpailukykyyn”, joka julkaistiin tässä samassa julkaisusarjassa vuonna 2014.

---

25 Ks. Maliranta, M. (2014). Luovan tuhon tie kilpailukykyyn: Miten innovointi vaikuttaa yrityksiin, kansantalouteen ja kansalaisiin. Julkaisusarja 4: Tehokkaan Tuotannon Tutkimussäätiö.

Markkinatalous- myönteinen asenne yrityksiin

Yritysten paikka kansantalouden kiertokulussa

Yritysten merkitys kansantaloudelle on tietysti keskeinen. Yritykset tarjoavat asiakkailleen heidän tarvitsemiaan tavaroita ja palveluita. Ne innovoivat ja luovat työpaikkoja kansantalouteen. Ne maksavat työntekijöilleen palkkoja ja omistajilleen osinkoja. Tästä puolestaan syntyy kansantalouteen ostovoimaa, eli maksavia asiakkaita. Näin kansantalouteen syntyvät rahan ja hyödykkeiden kiertokulut. Näyttää siltä, että yritykset ovat markkinavoimien virtalähde, kansantalouden keskeinen ajuri, markkinoiden herkkäkuuloinen havainnoitsija, asiakkaiden tuntojen tulkki ja tulojen luoja.

Kun halutaan tietää, mikä on kansantaloudelle hyväksi, onko siis parempaa asiantuntijaa kuin yritysten johtajat? Myönteinen vastaus on houkutteleva, mutta virheellinen. Enkä tarkoita tässä sitä, että edellä kuvatussa yhtälössä oli unohdettu julkinen sektori tai kolmas sektori. En tarkoita myöskään sitä, että yhtälöä olisi luettu edellä jotenkin väärinpäin. Voidaanhan myös ajatella, että tarpeitaan tyydyttävät maksukykyiset asiakkaat ovat yritysten innovaatioiden kannustin ja tulojen lähde.

Muna–kana-ongelman ratkaisun etsiminen ei ole useinkaan kovin pal-
kitsevaa, ei tässäkään.

Tutkittavana kansantalous vai yritykset?

Ajattelen tässä sitä, että kansantalous on järjestelmä, joka on paljon enemmän kuin osastensa summa. Se on myös mutkikkaampi kuin sen erilliset osaset. Itse asiassa kansantalous on niin konstikas, että helpos-
ti tulee mieleen, että onko sen mallintaminen ja tutkiminen ylipäättään mielekäästä? Ja tosiaan, jotkut eivät pidä kansantaloustiedettä edes oikea-
na tieteenä. Kansantalous on kuitenkin olemassa ja sen toiminta on syytä ottaa huomioon poliittisessa päätöksenteossa. Päätöksenteko tulisi aina perustua mahdollisimman hyvään tutkittuun tietoon. Jos tätä tietoa ei kysytä niiltä, joiden tutkimusalaan kansantalouden toiminta kuuluu, eli ekonomisteilta, niin keiltä siitä pitäisi kysyä? Ei ainakaan liiketalouden asiantuntijoilta, eli ekonomeilta, eikä valtion toiminnan asiantuntijoilta, eli politologeilta.

Voidaan ajatella, että kansantaloudessa itse elävät tietävät, miten kansantalous toimii. Mieleen voi tulla kysyä asioita markkinoilla toimivilta asiakkailta. Asuntomarkkinoita tutkittaessa voidaan kysellä ihmisiltä, millaisia asuntoja he arvostavat. Haluavatko asua suuren kaupungin keskustassa, ylimmässä kerroksessa, järven rannalla tai omakotitalossa, jossa palvelut ovat lähellä, mutta melu vähäistä.

Kansantalouden tutkija sen sijaan selvittelee markkinoiden toimintaa ja tulemia. Mikä vaikutus edellä luetelluilla tekijöillä on asunnon hintaan, kun muut asiaan vaikuttavat tekijät otetaan huomioon tilastollisilla menetelmillä? Talousteorian mukaan hinta kertoo kysynnän ja tarjonnan suhteesta. Jos ihmiset arvostavat ylintä kerrosta, ylimmän kerroksen huoneistot ovat kalliimpia kuin alempien kerrosten huoneistot.

Toisaalta ihmiset ovat erilaisia. Toiset arvostavat ylintä kerrosta enemmän kuin toiset. Markkinavoimat toimivat siten, että sellaiset ih-

Kansantalous on järjestelmä, joka on paljon enemmän kuin osastensa summa.

miset, joille ylin kerros ei ole niin tärkeä kuin muille (tai joilla ei ole varaa ostaa sieltä asuntoa), päätyvät useimmin asumaan alemmissa kerroksissa. Näin säästyneet varat he voivat käyttää asioihin, joita he itse pitävät enemmän arvossa. Ihmiset ovat tällöin keskimäärin tyytyväisempiä kuin siinä tapauksessa, että huoneistot jaettaisiin arvalla (kuten esimerkiksi Hitas-järjestelmässä). Tämä on yksi kelpo syy suhtautua markkinoihin myönteisesti. Monelle vapaus valita on jopa niin tärkeä asia, että se on suorastaan itseisarvo. He saattaisivat olla markkinamyönteisiä jopa siinä teoreettisessa tilanteessa, että valtio-ohjausmyönteinen politiikka tuottaisi nopeampaa talouskasvua.

Markkinavoimien seurauksia tutkittaessa saadaan kiinnostavaa tietoa siitä, miten ihmiset arvottavat erilaisia asioita. Taloustieteilijöillä on myös tärkeää kerrottavaa poliittisille päätöksentekijöille. Esimerkiksi siitä, millaisia ikäviä seurauksia asuntojen hintojen säätelyllä on teorian ja siihen tukeutuvan empiirisen tutkimuksen perusteella. Poliitikkojen täytyy päättää, ketä uskoa. Jos talouden lainalaisuudet ovat niin yksinkertaisia, että kansa ne tietää, tarvittava tieto saadaan gallup-kyselyillä. Ja tavallaanhan kansan pitäisi tietää, koska heidän toiminnastaanhan usein lopulta on kyse. Miten kansantaloustieteilijä teoriakäppyröitä piirtelemällä ja aineistoista laskemalla voisi oppia kuluttajien käyttäytymisestä jotain sellaista, mitä kuluttajat itse eivät tiedä?

Taloustieteessä selvitetään mitä yrityksille tapahtuu todella – ei vain nimellisesti

Samalla tavalla loogiselta kuulostaa kysyä yrityksen johtajilta, mitä asioita he pitävät kilpailukyvyn kannalta tärkeältä. Ajatus voi kulkea niin, että kansantalouden kilpailukyky perustuu siihen, miten kilpailukykyisiä sen yritykset ovat. Vaikka unohdettaisiin, että kansantalouden kyky tuottaa kansalaisilleen vaurautta ja hyvän elämän taloudellisia edellytyksiä riippuu myös koulutusjärjestelmästä ja muista julkisista palveluista, silti yritysjohtajien ilmaisemista käsityksistä ei voida luotettavasti päätellä, mikä on koko kansantaloudelle parasta.

Yritysjohtajat saattavat esimerkiksi todeta, että yritysten verotus on liian kireää. He miettivät silloin *verotuksen nimellistä kohdentumista* yritykseen. Kansantalouden yritystoiminnan kannalta on kuitenkin olennaista, miten verotus kohdistuu yritykseen *tosiasiallisesti*. Veronkevennys parantaa kunkin yrityksen kannattavuutta. Mutta koska yritykset kilpailevat asiakkaista markkinoilla, osa verokevennyksistä menee lopulta tosiasiallisesti asiakkaille alentuneiden hintojen muodossa. Tässä ei välttämättä tarkoiteta sitä, että hinnat olisivat absoluuttisesti alentuneet vaan alemmat suhteessa siihen, mitkä hinnat olisivat siinä tapauksessa, että veroja ei olisi kevennetty.

Yritykset kilpailevat myös työntekijöistä työmarkkinoilla. Kilpailu on sitä kiivaampaa, mitä parempi on talouden suhdannetilanne. Yritysten välinen kilpailu työvoimasta näkyy muun muassa siinä, että yritykset nostavat työntekijöidensä palkkaa enemmän kuin työehtosopimukset vaativat. Tätä kutsutaan palkkaliukumaksi. Etlan tutkimuspäällikkö Antti Kauhasen kanssa tekemissämme tutkimuksissa havaitsimme, että virallisissa laskelmissa liukumien suuruus on laskettu selvästi alakanttiin.²⁶ Kun tuo harha korjataan, osoittautuu, että Suomen teollisuuden

26 Ks. Kauhanen, A. ja Maliranta, M. (painossa). The roles of job and worker restructuring in aggregate wage growth dynamics. *Review of Income & Wealth*.

Suomen työmarkkinoiden pelisääntöjä olisi tarvetta päivittää.

palkat reagoivat talouden suhdannetilanteeseen herkemmin, kuin miltä virallisten lukujen perusteella vaikuttaa.

Palkkakehitys siis reagoi suhdannetilanteisiin herkemmin kuin virallisten palkkaindeksien perusteella näyttää. Voidaan myös sanoa niin, että Suomen työmarkkinat toimivat markkinaehtoisemmin kuin päällepäin äkkiseltään näyttää. Tällä en kuitenkaan tarkoita, etteikö Suomen työmarkkinoille tarvittaisi lisää markkinaehtoisuutta. Mielestäni globalisaatio ja teknologinen kehitys ovat yhdessä vaikuttaneet niin, että Suomen työmarkkinoiden pelisääntöjä olisi tarvetta päivittää. Yritysten on aikaisempaa helpompaa siirtää tuotantolinjan yksittäisiä toimintoja toisiin maihin. Rakenteet ja tilanteet muuttuvat aikaisempaa nopeammin yritysten sisällä. Pelisääntöjen tulisi olla sellaiset, että paikalliset osapuolet pääsisivät riittävän helposti yrityksen ja sen työntekijöiden kannalta hyviin ratkaisuihin. Ihmisten väliset tuottavuuserot ovat luultavasti kasvaneet merkittävästi. Siirtämällä palkanmuodostuksen painopistettä enemmän yksilötason suuntaan tuottavuudeltaan vaihtelevan työvoiman työllistämismahdollisuudet laajenevat. Toisaalta palkkaerot kasvavat. Mutta kuten aikaisemmin todettiin, markkinamyönteisessä hengessä tuloeroja voidaan kuitenkin kaventaa verotuksen ja tulonsiirtojen keinoin, jos niin halutaan.

Yritysten verotuksen kevennys voi alentaa yritysten tuotteiden hintaa ja nostaa työntekijöiden palkkoja. Yritykselle suunnattua verohelpotusta siis valuu kuluttajille ja työntekijöille. Riippuu yritysten välisen kilpailun kireydestä, talouden suhdannetilanteesta ja muista taloudellisista sekä

institutionaalisista tekijöistä, mikä osa yrityksille tarkoitetusta tuesta ”karkaa” kuluttajille ja työntekijöille. Sen selvittämiseen tarvitaan kansantalouden toimintaa käsittelevää talousteoriaa ja empiiristä analyysiä tilastoaineistoilla.

Liike-elämämyönteisyyttä liiketaloustieteestä ja markkinamyönteisyyttä kansantaloustieteestä?

Edellä esittämälläni yrityksen verotusta koskevalla esimerkillä en halunnut väittää, että esimerkiksi Suomessa vuonna 2014 toteutettu yhteisöveron alennus olisi ollut huonoa politiikkaa. Päinvastoin, mielestäni on todennäköistä, että tuo ratkaisu oli siinä tilanteessa hyvin järkevä. Tuo veronalennus todennäköisesti maksoi osan itsestään takaisin. Mutta kuitenkin vain osan. Veronalennuksen rahoittamiseksi tarvitaan siis joidenkin muiden verojen korottamista tai menojen leikkaamista. Poliittisten päätöstentekijöiden pitää ottaa kantaa siihen, millaisella *verorakenteella* julkisen palvelujen rahoittaminen hoidetaan. Kansalaisille suunnattu kysely siitä, miten erilaiset verot vaikuttavat heidän taloudelliseen käyttäytymiseen tai mitä veroja he mieluiten haluaisivat maksaa, ei tuota hyödyllistä tietoa tuollaisen päätöksen pohjaksi. Ja etujärjestöiltä kysyttäessä kannattaa olla erityisen epäluuloinen.

Markkinamyönteisyyteen viehtymystä tunteva kääntyy mieluummin markkinatalouden tuntijoihin, eli ekonomistien, ja tässä tapauksessa erityisesti verotutkijoiden puoleen. Liike-elämämyönteinen poliitikko puolestaan kuuntelisi herkällä korvalla yritysjohtajien sekä liiketaloustieteilijöiden aatoksia. Populistinen poliitikko puolestaan kuulostelisi kansalaismielipiteitä.

On tietysti selvää, että nykyaikaiset hyvin koulutetut yritysjohtajat tuntevat myös kansantalouden toimintamekanismeja – esimerkiksi sik-

si, että ovat lukeneet professori Ari Hyytisen ja minun kirjoittamani taloustieteen oppikirjan nimeltään ”Yritysjohdon taloustiede – yritykset taloudessa ja taloustieteessä”. Aika on kuitenkin rajallista ja keskittymisen välttämätöntä. Taloustieteellisen tutkimuksen ala on valtavan suuri ja kehitys on todella nopeaa. On vaikea pysyä tutkimuksen mukana, vaikka keskittyisi vain johonkin taloustieteen osa-alueeseen kokoaikaisesti. Yrityksensä taloudellisen menestyksen maksimoimiseksi johtajien varmaan kannattaa keskittää huomionsa liiketaloustieteen tuloksiin sekä sellaisiin asioihin kuten omien markkinoidensa tuntemiseen, markkinointiin ja johtamiskäytäntöjensä kehittämiseen. Se on paitsi kunkin yrityksen myös koko kansantalouden etu. Kansantaloustieteilijät ovat siis omalla vahvuusalueellaan puhuessaan markkinamyönteisille talouspolitiikan päättäjille, liiketaloustieteilijät puolestaan konsultoidessaan yrityksiä.

Valtio voi parantaa yritysten johtamiskäytäntöjä markkinamyönteisyydellä

Professorit Nick Bloom (Standfordin yliopisto) ja John Van Reenen (MIT) ovat kollegoineen jo vuosien ajan tehneet tutkimusta laajoilla kansainvälisillä vertailuaineistoilla laadukkaiden johtamiskäytäntöjen syistä ja seurauksista. Näissä tutkimuksissa mittatikkuna on se, kuinka tarkasti yrityksissä noudatettavat johtamiskäytännöt vastaavat liikkeenjohtamisessa parhaiksi todettuja käytäntöjä toiminnan seuraamisessa, ohjaamisessa ja kannustimisessa.

Laadukkaissa taloustieteellisissä aikakauskirjoissa julkaistuissa lukuisissa tutkimuksissa on toistuvasti vahvistettu se odotettu tulos, että laadukkaiden johtamiskäytäntöjen ja yrityksen menestyksen välillä on voimakas positiivinen tilastollinen yhteys. Mikä olennaista, korrelaatio näyttää tulevan ainakin merkittävältä osin siitä, että hyvät johtamiskäytännöt vaikuttavat kausaalisesti yrityksen menestykseen, kun sitä mita-

Hyvät johtamiskäytännöt vaikuttavat kausaalisesti yrityksen menestykseen.

taan tuottavuudella, kannattavuudella tai yrityksen kasvulla. Eli kyse ei ole ainakaan pelkästään siitä, että jo valmiiksi menestyvät yritykset pystyvät palkkaamaan sellaisia yritysjohtajia, jotka osaavat (ja haluavat) ottaa käyttöön laadukkaita johtamiskäytäntöjä. On myös tärkeä huomata, että laadukkailla johtamiskäytännöillä saavutettu yrityksen hyvä menestys ei ole tapahtunut työntekijöiden työhyvinvoinnin kustannuksella. Päinvastoin. Tutkimuksen mukaan hyvät johtamiskäytännöt lisäävät sekä yrityksen tuottavuutta että työntekijöiden työhyvinvointia.

Kun yritykset parantavat tuottavuuttaan, myös kansantalouden tuottavuus paranee. Samalla paranee elintaso. Tutkimusten mukaan myös kansalaisten tyytyväisyys elämäänsä kohoaa elintason mukana. On siis koko yhteiskunnan etu, että sen yritykset parantavat johtamiskäytäntöjään. Voittoa maksimoivat yritykset pyrkivät jatkuvasti parantamaan johtamiskäytäntöjään, koska tällä tavalla ne saavat samalla panosmäärällä aikaisempaa suuremman tuotoksen aikaan. Tämä puolestaan parantaa kannattavuutta ja kasvattaa yrityksen voittoja.

Mutta mitä julkinen valta voisi tehdä yritysten johtamiskäytäntöjen hyväksi? Valtio-ohjausmyönteiseen ajatteluun taipuvaiselle saattaa tulla mieleen, että valtio voisi perustaa uusia hyvin johdettuja yrityksiä tai että se voisi vahvistaa omistajaohjausta valtio-omisteisissa yrityksissä ja tällä tavalla parantaa sen yritysten johtamiskäytäntöjä. Bloomin, Van Reenenin ja heidän kollegoidensa tutkimustulokset eivät kuitenkaan rohkaise tuollaisiin unelmiin. Tutkimukset johdonmukaisesti ja

yksiselitteisesti kertovat, että valtio-omisteiset yritykset ovat huomoin johdettuja kuin yksityisesti omistetut. Valtio-omisteisissa yrityksissä ei noudateta parhaiksi todettuja johtamiskäytäntöjä niin tarkasti kuin vastaavanlaisissa yksityisesti omistetuissa yrityksissä. Tutkimusten mukaan yhtä huonosti johdettuja *keskimäärin* ovat vain sellaiset perheyrietykset, jossa toimitusjohtaja on omistajaperheen sukua. Toisaalta näihin tuloksiin täytyy suhtautua jossain määrin varauksellisesti, koska analyysi perustui aineistoihin, jossa oli kehitystasoltaan hyvin erilaisia maita.

Valtio-omistus ei siis vaikuta toimivalta ratkaisulta. Toinen keino voisi olla johtajien koulutukseen panostaminen. Se on varmasti edellistä parempi keino, mutta siinäkin tulevat rajat nopeasti vastaan. Mistä yliopistoihin saataisiin lisää sellaisia opettajia, joilla olisi kykyä opettaa parhaita johtamiskäytäntöjä? Näitä henkilöitä tietysti kaipaillaan yrityksissä. Eikä heitä ole halvalla saatavissa ulkomailtakaan.

Johtamiskäytäntöjä tarkasteleva (kansan)taloustieteellinen tutkimus tarjoaa vielä kiinnostavamman politiikkasuosituksen johtamiskäytäntöjen parantamiseksi: lisää markkinataloutta! Tarkemmin sanottuna lääkkeenä on yritysten välisen kilpailun lisääminen. Katseet siis kohdistuvat muun muassa kilpailuviranomaisiin, noihin markkinamyönteisen ihmisen suosikkibyrokraatteihin. Useat tutkimukset ovat monella tavalla ja monissa erilaisissa tilanteissa osoittaneet, että kilpailun lisääminen johtaa parempiin johtamiskäytäntöihin ja sitä kautta parempaan yritysten ja koko kansantalouden tuottavuuteen.

Taustalla on kaksi vaikutusmekanismia, jotka vaikuttavat samaan suuntaan. Mekanismit ovat erilaisia, mutta ovat toisiinsa kytköksissä. Ne ovat: johtamiskäytäntöjen parantuminen

- 1) markkinoilla jo toimivien yritysten ”sisällä” ja
- 2) markkinoilla tapahtuvan valikoitumisen ja työvoiman uudelleen kohdentumisen välityksellä.

Luova tuho: markkinatalousmyönteinen keino parantaa johtamiskäytäntöjä kansantaloudessa

Ensimmäisessä mekanismissa on kyse siitä, että yritysten välinen kamppailu pakottaa kutakin yritystä jatkuvasti parantamaan omia johtamiskäytäntöjään. Moni on huomannut, että pinnistelyyn patistaminen johtaa parempaan tulokseen. Näin näyttää tutkimusten mukaan käyvän myös johtamisessa.

Toisaalta johtaminen on vaikeaa, ja johtamisen parantaminen vielä vaikeampaa. Vaikeissa lajeissa käy aina niin, että kaikki eivät pärjää yhtä hyvin. Niin on myös johtamisessa. Johtamiskykyjen lahjat eivät siis käy tasan. Toisaalta tasan eivät näytä käyvän myöskään johtamisen onnenlahjat: sama johtaja samoilla menetelmillä on saattanut pärjätä loistavasti aikaisemmin, mutta myöhempi menestys on saattanut olla umpisurkeaa. Syitä voi vain arvailla. Ja paljon arvailua ja on myös harrastettu. Se käy ilmi esimerkiksi professorien Tomi Laamasen, Juha-Antti Lambergin ja Eero Vaaran tutkimuksessa ”*What can we learn from Nokia’s rise and fall*”.²⁷ He havaitsivat meta-analyysissään, että Nokian nousulle löytyi yli 400 selitystä ja tuholle yli 200.

Koska johtamiskykyjen määrä kansantaloudessa on rajallinen ja onni on vaihtuvaista, johtamiskäytäntöjen laatu vaihtelee yritysten välillä. Tutkimukset kertovat, että johtamiskäytäntöjen laadun vaihtelu on suorastaan valtavaa. Se on suurta kaikissa maissa, kaikkina aikoina ja kaikilla aloilla. Tutkimusten mukaan Yhdysvaltojen teollisuudessa johtamiskäytäntöjen laatu on keskimäärin maailman parasta, mutta sielläkin on

---

27 Ks. Laamanen, T., Lamberg, J. A., & Vaara, E. (2016). Explanations of success and failure in management learning: What can we learn from Nokia’s rise and fall? *Academy of Management Learning & Education*, 15(1), 2-25.

Kun markkinat toimivat, heikosti johdetut yritykset siis pienenevät ja hyvin johdetut kasvavat.

suuri määrä tehtaita, joiden johtamiskäytännöt ovat mittarien mukaan kaikkea muuta kuin laadukkaita.²⁸

Toisaalta tutkimukset ovat paljastaneet, että Yhdysvaltojen johtamiskäytännöt ovat muita maita parempia ennen kaikkea siksi, että Yhdysvalloissa huonosti johdettuja toimipaikkoja on vähemmän kuin muulla. Selitys on kilpailu. Kilpailu karsii heikosti johdettuja yrityksiä ja tuotantoyksiköitä. Mitä kovempi kilpailu, sitä varmemmin huonosti johdettu yritys joutuu lopettamaan toimintansa, sitä vähemmän markkinoilla on huonoa johtamista ja sitä paremmat ovat markkinoilla toimivien yritysten keskimääräiset johtamiskäytännöt.

Tutkimukset myös kertovat, että maan tai toimialan johtamiskäytännöt paranevat merkittävässä määrin sitä kautta, että heikosti johdetut yritykset katoavat markkinoilta. Koska johtamiskykyjen määrä on rajallinen, on kansantalouden etu, että parhaat johtajat ovat suurissa yrityksissä. Mitä tehokkaammin kansantalouden parhaat johtajat ovat keskittyneet suuriin yrityksiin, sitä suurempi osa kansantalouden työvoimasta saa laadukkaita johtamispalveluita. Sitä tuottavampi ja vauraampi on silloin myös koko kansantalous. Kansantaloudelle on siis

---

28 Ks. esim. Bloom, N., Genakos, C., Sadun, R. ja Van Reenen, J. 2012. Management practices across firms and countries. *Academy of Management Perspectives*, 26(1), 12-33.

**Hyvin toimivilla markkinoilla
seuloutuvat parhaat
johtamiskäytännöt
paremmin kuin
etujärjestöjen, ajatuspajojen
tai tutkimuslaitosten
aivoriihissä
tai suunnittelupöydillä.**

hyväksi, että työvoima siirtyy heikosti johdetuista paremmin johdettuihin yrityksiin.²⁹

Kun markkinat toimivat, heikosti johdetut yritykset siis pienenevät ja hyvin johdetut kasvavat. Tämä on eräänlaista luovaa tuhoa. Tuolla tavalla toimiviin markkinoihin voi hyvällä syyllä suhtautua myönteisesti. Jos markkinat ovat toimineet hyvin, suuret yritykset ovat silloin tyypillisesti paremmin johdettuja kuin pienet. Tuoreet analyysit kertovat, että näin tosiaan näyttää olevan myös Suomen teollisuudessa. Näissä analyyseissä

---

29 Ks. Bloom, N., Sadun, R. ja Van Reenen, J. 2016. Management as a technology? Harvard Business School Strategy Unit Working Paper No. 16-133.

on myös paljastunut, että kansainvälisessä vertailussa Suomen johtamiskäytännöt vaikuttavat sangen laadukkailta.³⁰

Liike-elämämyönteiseen ajatteluun taipuvainen ajattelee – ja aivan oikein ajatteleekin – että varsinkin suurten yritysten johtajat todennäköisesti tuntevat erinomaisesti yrityksensä omat markkinat. Lisäksi he ymmärtävät, millaiset pitää olla tuottavan yrityksen johtamiskäytännöt. Mitä paremmin markkinat toimivat, sitä varmemmin suurten yritysten johtajilla on arvokasta sanottavaa muille yrityksille, varsinkin pienemmille ja nuoremmille yrityksille.

Toisaalta teknologisen murroksen voimakkuus saattaa muuttaa merkittävästi hyvälle johtamiselle asetettavia vaatimuksia. On vaikea arvioida, miten hyvin yritykset ovat tähän valmistautuneet. Tuskin kukaan tietää vielä kovin hyvin, mitä laadukkaaseen johtamiseen tulevaisuudessa kuuluu. Siitä voi kuitenkin olla varma, että hyvin toimivilla markkinoilla seuloutuvat parhaat johtamiskäytännöt paremmin kuin etujärjestöjen, ajatuspajojen tai tutkimuslaitosten aivoriihissä tai suunnittelupöydillä. Johtamiskäytäntöjen kehittämiseen on siis syytä suhtautua markkinamyönteisesti!

Populisti puolestaan säntii vaikeuksista vähälukuista johtajien joukkoa, ja toisaalta kiittelee suurilukuista työntekijöiden joukkoa silloin, kun on menestyksen aika. Harvemmin saamme kuulla rakentavia ehdotuksia siitä, miten yritysten johtamiskäytäntöjä voidaan parantaa. Jos ratkaisuehdotus olisi valtio-omisteisuuden lisääminen tai valtion omistajaohjauksen vahvistaminen, ehdotukset eivät olisi olleet edes tarpeen.

---

30 Ks. Maliranta, M. ja Apunen, M. 2017. Johtajan jäljillä. Elinkeinoelämän valtuuskunta, EVA analyysi No. 59.

Yhteenvedoa, tilanteen arviointia ja eteenpäin tähyilyä

Neljä ensimmäistä teesiä markkinataloudesta

Kirja alkoi viidellä teesillä. Ensiksi arvioidaan niistä neljää ensimmäistä. Kirjan lopussa pohditaan vielä viidettä.

Ensimmäisen teesin mukaan markkina-, liike-elämä- ja valtio-ohjausmyönteisyys ovat ajattelumalleja, jotka eivät asetu janalle vaan muodostavat yhdessä eräänlaisen kehän. Asiaa havainnollistettiin kuvalla 1. Kirjassa käytiin läpi erilaisia tilanteita, joissa nämä ajattelumallit limityivät ja risteytyivät. Markkinat eivät toimi kaikissa tilanteissa täydellisesti. Niissä tilanteissa markkinamyönteisenkin mielessä herää valtio-ohjausmyönteisiä ajatuksia – valtio voisi esimerkiksi yllyttää yrityksiä panostamaan tutkimus- ja kehitystoimintaan enemmän mitä omia voittojaan maksimoivat yritykset vapaasti toimivilla markkinoilla muuten tekisivät. Valtio voisi myös hillitä yritysten saastuttamista haittaverojen ja huutokaupattavien päästölupien avulla.

Toisen teesin mukaan Suomen poliittinen kartta ei järjesty suoraviivaisesti noiden kolmen ajattelumallin mukaisesti. Markkinamyönteisyyttä esiintyy useissa puolueissa, mutta kaikissa puolueissa esiintyy myös muunlaista myönteisyyttä. Suomesta siis puuttuu puhdas ”pro-

Liike-elämämyönteisyys on yritykselle taloudellisesti kannattavampaa, vaikka markkinamyönteisyys on kansantaloudelle parempi.

market”-puolue. Se on pieninä palasina useissa puolueissa. Toisissa puolueissa esiintyy vahvana rinnalla myös liike-elämämyönteisten siipi ja toisissa puolestaan elää vahvana valtio-ohjausmyönteisten siipi – liian usein dominoivassa asemassa. Tämä ei ole yllättävää, jos mietitään puolueiden kannattajakuntia.

Koska en ole politiikan tutkija, en halua ryhtyä asettelemaan suomalaisia puolueita kuviossa 1 esiintyviin lohkoihin. Jokainen tehköt sen itse mielessään. Totean vain pari huomioita. Esimerkiksi kokoomuksessa on paljon yritysjohtajia, joista monet suhtautuvat koulutuksensa ja elämäkokemuksensa vuoksi markkinoihin lähtökohtaisesti myönteisesti, vaikka asemansa vuoksi se voi olla välillä vaikeaa. Liike-elämämyönteisyys on nimittäin yritykselle taloudellisesti kannattavampaa, vaikka markkinamyönteisyys on kansantaloudelle parempi. Toisaalta kokoomuksessa on runsaasti julkisella sektorilla työskenteleviä. Periaatteellisille ihmisille se ei ole markkinamyönteisen asenteen este, mutta kyllä se jonkinlainen haaste on.

Sosiaalidemokraateissa on paljon työntekijöitä, jotka työskentelevät markkinasektorin yrityksissä. Heille markkinatalouden vaatimukset ovat kokemuksesta tuttuja, mutta niin ovat myös markkinoiden ansiot.

He ovat eläneet erilaisessa maailmassa kuin julkisella sektorilla työkennelleet puoluetoverinsa. Se näkyy markkinamyönteisyyden eroina. Keskustassa on puolestaan merkittäviä määriä paitsi julkisen sektorin työntekijöitä myös pienyrittäjiä, mikä varmaan osaltaan heijastuu siinä, millaiset näkemykset ovat siellä voimissaan. Vihreissä näyttää esiintyvän paljon myönteisyyttä ja kielteisyyttä moneen suuntaan.

Kolmas teesini on, että markkinamyönteinen voi olla myös vasemmistolaiseen tapaan. Vasemmistolaisuudella en tarkoita keskusjohtoisuuden kannattamista, vaan keskimääräistä myönteisempää suhtautumista tulontasaukseen. Näin määritelty vasemmistolainen voi olla jopa erittäin markkinamyönteinen. Ja melko usein on. Mutta paljon useammin pitäisi olla. Jos markkinoilla syntyvät tuloerot koetaan liian suureksi, niitä voidaan tasata progressiivisella verotuksella, tulonsiirroilla ja ilmaisilla tai alihinnoitelluilla julkisilla palveluilla. Siihen ei tarvita valtionomisteisia yrityksiä tai julkisen vallan vahvaa ohjailua monenlaisissa tilanteissa. Toisaalta noiden tavoitteiden saavuttamiseen saatetaan tarvita sangen korkeata veroastetta. Se tietysti kaventaa kansalaisten vapautta valita, kun käytettävissä olevat tulot pienenevät verojen vuoksi. Markkinataloudessa asiakas on kuningas, mutta verohelvetin kansalainen on vaatteeton kuningas.

Neljäs teesini kytkeytyy edelliseen: markkinamyönteisyys ei ole oikeistolaisuuden synonyymi. Talous- ja yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa nousee aika ajoin ehdotuksia ja suorastaan vaatimuksia, jotka merkitsevät tuloerojen kasvua. Näitä ovat esimerkiksi kilpailua estävien säännösten säilyttäminen, yrittäjätulovähennys, perintöverojen alentaminen, sukupolvenvaihdoshuojennusten lisääminen tai asuntotuloveron vastustaminen. Noiden vaatimusten taustalla ei ole useinkaan mitään erityistä markkinamyönteistä ajatusta tai vahvaa taloustieteellistä näyttöä. Pikemminkin niiden taustalla paistaa liike-elämämyönteinen tunteen palo. Julkisessa keskustelussa se kuuluu liiallisen markkinaliberalismin tuskailuna.

Liike-elämämyönteisyys on erotettava markkinamyönteisyydestä

Tämän kirjan ensisijainen päämäärä oli selventää markkinamyönteisen (pro-market) ja liike-elämämyönteisen (pro-business) ajattelun eroa. Tähän on kaksi syytä. Ensiksi, näiden käsitteiden eroista esiintyy hämmentävän paljon epätietoisuutta. Vertailuissa oli mukana myös valtio-ohjausmyönteisyys. Näin siksi, että usein näytetään ajattelevan, että se on markkina- ja liike-elämämyönteisyyden vastapuoli. Usein vastakkainasettelu kuitenkin menee pikemminkin niin, että liike-elämämyönteisyyttä vastassa on markkina- ja valtio-ohjausmyönteisyyden liitto. Kuten todettiin, toisaalta myös liike-elämämyönteiset ja valtio-ohjausmyönteiset löytävät joskus toisistaan väkevän liittolaisen.

Toiseksi, näiden ajattelujen erottelu on mielestäni tärkeää talouspoliittisen keskustelun tulkinnan kannalta. On selvää, että yritysten näkemystä on kuunneltava tarkalla korvalla. Ei ole kansantalouden kannalta yhdentekevää, minne yritykset päättävät maantieteellisesti sijoittua, maksaa veronsa ja luoda työpaikkoja. Toisaalta se, mikä on hyväksi yrityksille, ei ole välttämättä koko kansantalouden parhaaksi. Yrityksiä menee konkurssiin, niitä siirtyy ulkomaille ja ne vähentävät henkilökuntaansa, eli niiden työpaikkoja tuhoutuu. Toisaalta markkinoille syntyy uusia yrityksiä, ulkomailta tulee uusia yrityksiä ja monet yritykset lisäävät henkilökuntaansa, eli luovat uusia työpaikkoja. Suomen yrityssectorilla sekä syntyy että katoaa joka vuosi parisataa tuhatta työpaikkaa. Yritysten vaihtuvuus ja työvoiman liike on sitä markkinatalouden dynamiikkaa, joka on talouskasvun dynamo.

Olennaista on kokonaisuus ja tasapaino. Siitä on pidettävä huolta, että työpaikkoja syntyy edes suurin piirtein samaan tahtiin kuin niitä katoaa. Mutta lopulta vieläkin olennaisempaa on se, että talouteen syntyy sellaisia uusia työpaikkoja, jotka ovat tuottavampia kuin katoavat työpaikat. Pitkän aikavälin talouskasvu tulee nimittäin tuottavuuden

Yritysten vaihtuvuus ja työvoiman liike on sitä markkinatalouden dynamiikkaa, joka on talouskasvun dynamo.

kasvusta. Ripeä tuottavuuden kasvu edellyttää uusiutumista, ja siihen kuuluu yritysten ja työpaikkojen vaihtuvuus. Yleensä liike-elämä lausuu sillä hetkellä toimivien yritysten kuulumisia, ei tulevaisuudessa syntyvien yritysten tarpeita. Tässä on liike-elämämyönteisen ajattelun yksi riski; se on usein liiaksi nykyisyyteen tai peräti menneeseen jämähtänyt.

Yritys on suunnitelmatalous, mutta olisipa kansantalous markkinatalous

Yritys ei ole samanlainen kokonaisuus kuin kansantalous. Hyvin toimiva kansantalous on markkinatalous. Sen sijaan tehokas yritys on suunnitelmatalous; ylhäältä johdettu hierarkkinen organisaatio. Miksi näin on? Tämäkin kysymys kuuluu (kansan)taloustieteen tutkimusalaan. Kysymystä analysoinut professori Oliver Williamson palkittiin vuonna 2009 työstään taloustieteen Nobelin muistopalkinnolla.³¹

---

31 Oliver Williamsonin kontribuutiota taloustieteeseen on kuvattu kansanomaisesti Nobel-komitean lausunnossa, joka löytyy tuosta osoitteesta http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/2016/

Idea on lyhyesti seuraava: jos tuotantoon liittyy paljon niin sanottuja liiketoimintakustannuksia, se kannattaa toteuttaa mieluummin ”suunnitelmatalouden” kaltaisesti yrityksen sisällä kuin toteuttaa markkinoilla yritysten (tai yksilöiden) välisin sopimuksin. Liiketoimintakustannusten kirjo on tässä laeva: siihen kuuluvat konkreettisten kaupantekokulujen lisäksi monenlaisia epäsuoria kuluja kuten etsintäkustannukset, joita koituu kauppakumppanin löytämisestä, neuvottelukulut, liiketoimea varten tarvittavan tiedon hankintakulut, tiedon epätasaisesta jakaantumisesta aiheutuvat kustannukset, sopimusten laatimiskustannukset ja valvontakustannukset sekä mahdolliset tarvittavat uudelleen neuvottelut.

Mitä hankalammasta liiketoimesta on kysymys, sitä suuremmat tällaiset kustannukset ovat ja sitä varmemmin liiketoimi on parempi hoitaa yrityksen sisällä kuin sopia asiasta jonkun neuvotteluosapuolen kanssa.³²

Yrityksen johtamisen oppeja ei voi siis suoraan soveltaa, kun kansantalouden markkinoita ohjataan talouspolitiikan keinoin. Silloin ollaan hajautetun ja demokraattisen päätöksenteon ympäristössä. Liiketaloustieteen opit ovat arvokkaita yritystä johdettaessa ja kansantaloustieteen opit talouspolitiikkaa harjoittaessa. Talouspoliittiset päätökset on siis parempi tehdä taloustieteellisen tutkimusnäytön ja poliittisen harkinnan pohjalta kuin liiaksi liike-elämän viestejä kuunnellen.

Suomen markkinatalouden historia

Kun markkinatalouden autuaallisuus on kuvattu – kieltämättä lievästi sanottuna myötämieliseen sävyyn – on korkea aika lopuksi arvioida Suomen markkinatalouden tilaa. Onko markkinamyönteisyyttä tar-

---

32 Liiketoimintakustannusten teoriaa on esitelty yksityiskohtaisemmin myös Ari Hyytisen ja minun taloustieteen oppikirjassa ”Yritysjohdon taloustiede: yritykset taloudessa ja taloustieteessä” (2. uudistettu painos, 2016) sivuilla 52-55 sekä Marko Terviön artikkelissa ”Oliver Williamson ja transaktiokustannusten taloustiede”, *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 1(2010), 104–108.

peeksi, millainen on tilanteemme kansainvälisesti vertaillen, missä on parantamisen mahdollisuuksia ja mitä pitäisi tehdä?

Ymmärtääkseen Suomen nykypäivän markkinamyönteisyyden tilaa on tunnettava sen historiaa. Historiassa ovat nimittäin Suomen markkinatalouden pahimmat painolastit ja nilkkakahleet. Sodat ovat valtio-ohjausmyönteisyyden aikaa. Tuolloin huomio keskittyy maanpuolustuspalveluja tuottavan armeijan tarpeisiin. Kuten todettiin, maanpuolustus on yleensä paitsi julkisesti rahoitettua myös julkisesti tuotettua palvelua. Vain aseet hankitaan markkinoilta, mutta silloinkin toimittajana ovat yleensä liike-elämän suuret ja vaikutusvaltaiset edustajat. Sota-ajat eivät siis ole otollista aikaa markkinamyönteisten ajatusten itämiselle saatikka versomiselle.

Suomen raskaat sotakorvaukset entiselle Neuvostoliitolle suoritettiin valtio-ohjauksessa, mutta taas vahvassa liitossa suuryritysvetoisen liike-elämän kanssa. Suomi kävi vuosikymmenien ajan tiiviisti ja laajasti kauppaa entisen Neuvostoliiton kommunistisen talousjärjestelmän kanssa. Se varmasti vaikutti asenteisiin johtajista aina politiikan juoksupoikiin asti. Neuvostokauppa vaikutti myös Suomen tuotantorakenteisiin: kansantaloutemme tuli entistä riippuvaisemmaksi raskaan teollisuuden suurista yrityksistä. Kansantalouden ja suurten yritysten kohtalonyhteys muodostui niin vahvaksi, että se väistämättä vaikutti talouspoliittisiin ratkaisuihin, ja valitettavan usein markkinakielteisellä tavalla. Vahvat työmarkkinajärjestöt olivat Suomen markkinataloutta puristavan institutionaalisen sidosvyyhdin kiristysside.

Toki häivähdyksiä markkinatalouden noususta oli nähtävissä 1980-luvulla. Kilpailulainsäädäntöä alettiin kehittää ja myös jonkinlaisia markkinoiden liberalisointitoimia toimia tehtiin. Mittarien perusteella yrityksen perustaminen on nyt Suomessa kansainvälisesti vertailten suorastaan poikkeuksellisen helppoa. Markkinatalousmyönteisyys on kuitenkin syvällisempi ja vaativampi asenne kuin halu tehdä uuden yrityksen rekisteröiminen helpoksi, halvaksi ja nopeaksi.

Valtion ja liike-elämän suomalainen pariairokaksikko veteli voimakkaasti vuosikymmeniä. Siinä kyydissä oli yksin soutelevan markkinamyönteisen happi vähissä. Kansainvälinen kauppa oli pienen avotaluuden tärkeä happipullo. Kilpailu kansainvälisillä vientimarkkinoilla toi Suomen kansantaloutta vahvistavia markkinavoimia. Tosin niitäkin voimia suitsettiin valtio-ohjausmyönteisessä hengessä. Curling-valtio palveli (suur)yrityksiä, täytti niiden monenlaisia tarpeita ja poisti yritysten edestä sellaisia vaikeuksia, joiden kanssa kamppailu olisi lisännyt yritysten innovatiivisuutta ja olisi saanut aikaan taloudelle tuiki tarpeellista rakennemuutosta. Syklissä toistetut devalvaatiot olivat yksi osa tuota liike-elämämyönteistä teollisuuden suuryritysten hoivausohjelmaa.

Tätä taustaa vasten ajatellen ei ole lainkaan yllättävää, että Ruotsissa, jossa sodat eivät ole runnelleet eivätkä kapinat raadelleet, markkinatalouden versiopäivitykset ovat edenneet muutamia aimoharppauksia Suomen edellä. Ruotsissa kauppojen aukioloajat vapautettiin vuonna 1972 (Suomessa vuonna 2016), taksiliikenne liberalisoitiin vuonna 1990 (Suomessa vuonna 2018), apteekkitoiminnan kilpailua alettiin kunnolla lisätä vuonna 2009 (Suomessa ei vielä) ja sosiaali- ja terveyspalvelujen markkinoita vapautettiin vuonna 2010 (Suomen sote-uudistus on tätä kirjoittaessa vielä kesken).

Suomen vertailukohtana käytettiin Ruotsia – siis tuota maata, jonka ”sosialismia” ja taloudellista menestystä on Yhdysvalloissa ihmetelty jo vuosikymmenien ajan. Edellä mainituista uudistuksista kaksi ensimmäistä teki Ruotsin sosiaalidemokraattinen työväenpuolue. Kahdessa jälkimmäisessä toteuttajana oli Ruotsin maltillinen kokoomus. Sen johtaman hallituksen valtiovarainministerin Anders Borgin kerrotaan todenneen jotenkin niin, että olemme kaikki sosiaalidemokraatteja, mutta meistä toiset ottavat sen tosissaan. Markkinamyönteisyyden ja vasemmistolaisuuden ei siis todellakaan tarvitse olla keskenään ristiriidassa.

**Karkeat tuotemarkkinoiden
tilaa kuvaavat indeksit
saattava antaa jopa
harhaisen kuvan
markkinaympäristön
tilanteesta talouskasvun
kannalta.**

**Palvelut –
Suomen markkinatalouden
heikoin lenkki
ja tuottavuuskasvun jarru**

Teollisuus ja varsinkin sen vientimarkkinoille suuntautuneet toimialat ovat loppujen lopuksi ehkä Suomen markkinatalouden terveintä osaa. Siellä sekä johtajat että työntekijät ovat oppineet, mitä kova kilpailu markkinoilla heiltä vaatii: innovatiivisuutta, sopeutumista ja epävarmuutta. Mutta he ovat myös päässeet läheltä seuraamaan, mitä kilpailu ja markkinatalous voi heille, asiakkaille ja julkiselle sektorille tuottaa: uudenlaisia antoisia työtehtäviä, optioita, palkankorotuksia, uusia tuotteita ja verotuloja.

IMD, OECD ja Fraser-instituutti ovat mitanneet erilaisilla indekseillä jo vuosikausien ajan regulaatioiden määrää tai regulaatioympäris-

tön laatua yritystoiminnan kannalta. Kuten **taulukosta 1** ilmenee, näiden indeksien sangen yhdenmukainen viesti näyttäisi olevan, että koko talouden tason karkeiden mittareiden perusteella Suomen markkinatalouden tilanne ei ole mitenkään huono. Näissä indekseissä on laskettu iso joukko erilaisia tekijöitä yhteen. Siksi ne saattavat peittää alleen olennaisia tekijöitä. Mikä pahinta, karkeat tuotemarkkinoiden tilaa kuvaavat indeksit saattava antaa jopa harhaisen kuvan markkinaympäristön tilanteesta talouskasvun kannalta. Seuraavaksi näemme, että näin todellakin on.

Seuraavaksi näytän, että OECD:n regulaatietietokannan indeksit paljastavat, että Suomessa on ollut keskeisiä verrokkimaita enemmän sääntelyä nimenomaan palvelualoilla. Tämän jälkeen kerron tutkimus-

	IMD	OECD	Fraser-instituutti
	Yritystoiminnan regulaatioita	Tuotemarkkina- regulaatiot	Yritystoiminnan regulaatioita
Suomi	2,82	1,29	7,3
Ruotsi	4,10	1,52	6,8
Tanska	3,31	1,21	6,9
Norja	3,51	1,46	7,2
Saksa	5,71	1,28	6,6
Ranska	5,76	1,47	6,2
USA	4,36	1,59	6,6
Hong Kong	2,09	n/a	7,7
Singapore	3,14	n/a	7,8
Viitevuosi	2005	2013	2014
	Indeksi kuvaa regulaation määrää asteikolla 0-10. Mitä pienempi luku, sitä vähemmän sääntelyä	Indeksi kuvaa regulaation määrää asteikolla 0-6. Mitä pienempi luku, sitä vähemmän sääntelyä	Indeksi kuvaa regulaation määrää asteikolla 0-10. Mitä suurempi luku, sitä parempi on säädösympäristö

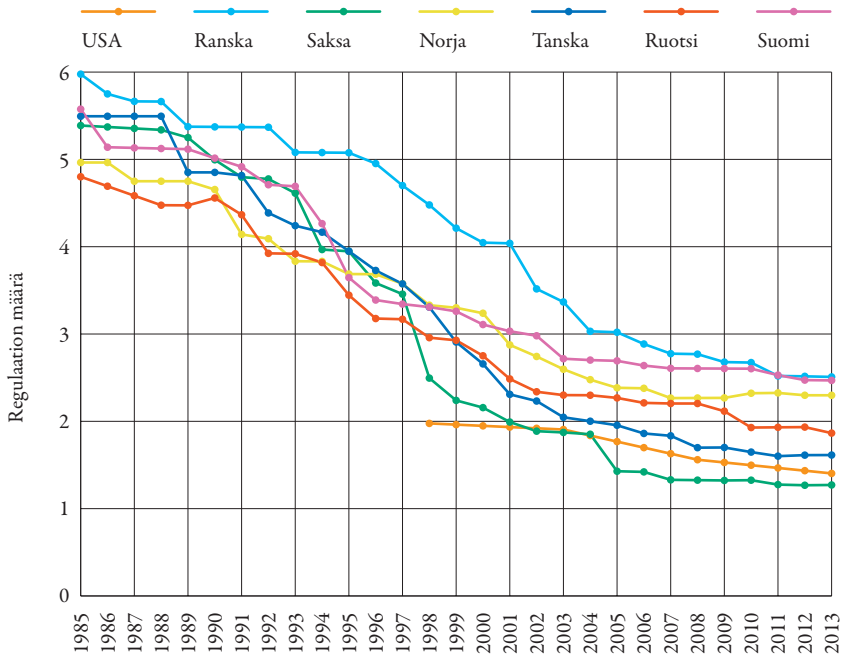
TAULUKKO 1. MARKKINOIDEN SÄÄNTELYN INDIKAATTOREITA KOKO TALOUDEN TASOLLA

tuloksista, joiden mukaan palvelualojen sääntelyllä voi olla merkittävä kielteinen vaikutus koko yrityssektorin tuottavuuskehitykseen ja tätä kautta koko kansantalouden pitkän aikavälin kasvuun.

Kuvassa 2 tarkastellaan regulaation määrän kehitystä Suomen ja kuuden muun kiinnostavan vertailumaan energia-, kuljetus- ja tietoliikennealoilla vuosina 1985–2013. Nähdään, että 1980-luvun puolivälissä sääntely oli erittäin tiukkaa näillä palvelualoilla³³ kaikissa maissa (lukuarvo kuusi kertoo sääntelyn olevan äärimmäisen tiukkaa). Palvelualoja vapautettiin kaikkialla, mutta varsinkin 1990-luvun alkuvuosina Suomi oli jopa tämän maajoukon eturintamassa. 2000-luvulla tahti kuitenkin hidastui merkittävästi. Ruotsissa ja monessa muussa maassa markkinoiden vapauttamista jatkettiin edelleen rivakkaan tahtiin.

33 Tarkkaan ottaen energia-ala ei toki ole palveluala

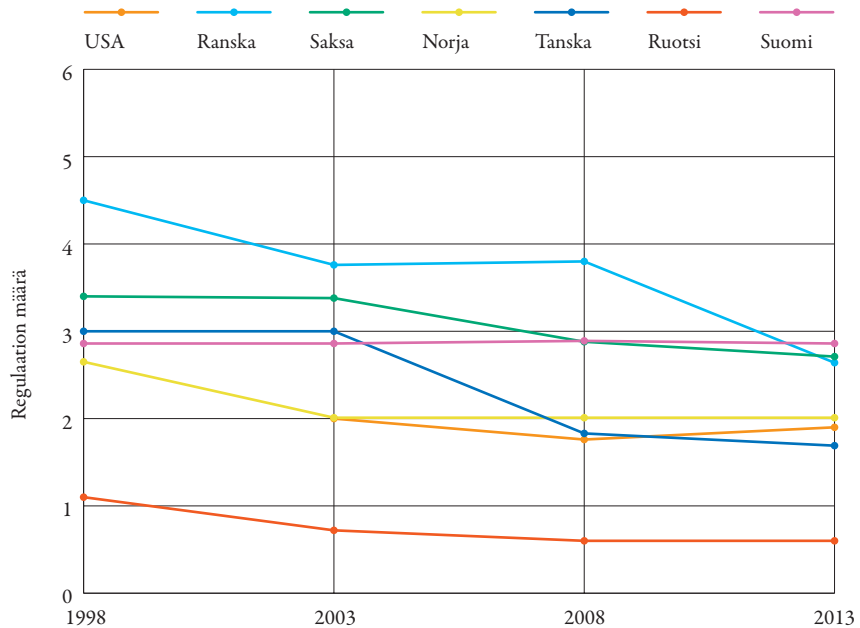
KUVA 2. SÄÄNTELYN KIREYS ENERGIA-, KULJETUS- JA TIETO-LIIKENNEALOILLA.

Lähde: OECD:n regulaatietietokanta.

Vuonna 2013 Suomi oli maiden välisessä vertailussa taas samanlaisessa heikossa tilanteessa kuin vuoden 1985 lähtötilanteessa. Ranskaa lukuun ottamatta sääntely on muissa maissa Suomea vähäisempää näillä palvelualoilla.

Kuvassa 3 tarkastellaan vastaavaan indikaattorin kehitystä vähittäiskaupassa. Sen viesti on samanlainen kuin **kuvan 2**: Suomessa palvelualojen sääntelyä purettu hitaasti, minkä vuoksi olemme jääneet muista maista jälkeen. Toisaalta on huomattava, että tiedot päättyvät vuoteen 2013. Kuten edellä todettiin, Suomessa kauppojen aukioloaikoja on vapautettu, mikä parantaa Suomen asemaa tässä vertailussa.

Renaud Bourlès ja kumppanit ovat tutkineet, miten palvelualojen sääntely vaikuttaa yrityssektorin kaikkien toimialojen kokonaistuotta-

KUVA 3. SÄÄNTELY VÄHITTÄISKAUPASSA

Lähde: OECD:n regulaatietietokanta.

Palvelualojen sääntely on kansantalouden kannalta kriittistä siksi, että ne tarjoavat tärkeitä välipanoksia yrityssektorin kaikille toimialoille.

vuuden³⁴ kehitykseen.³⁵ Palvelualojen sääntely on kansantalouden kannalta kriittistä siksi, että ne tarjoavat tärkeitä välipanoksia yrityssektorin kaikille toimialoille. Toisin sanoen myös teollisuuden tuottavuuskehitys voi kärsiä palvelualojen sääntelystä sen vuoksi, että teollisuus käyttää tuotannossaan monenlaisia paikallisia palveluita.

Analyysin tulokset ovat kiinnostavia paitsi siksi, että aihe on talouspoliittisesti erittäin tärkeä (regulaatio ja talouskasvu), mutta myös siksi, että tulokset on julkaistu erittäin arvostetussa tieteellisessä aikakauskirjassa. Analyysi on käynyt läpi perusteellisen vertaisarvioinnin.³⁶

---

34 Kokonaistuottavuus kertoo työn ja pääoman käytön tehostumisesta. Se on hyvä teknologisen kehityksen mittari.

35 Ks. Bourlès, R., Certe, G., Lopez, J., Mairesse, J. ja Nicoletti, G. (2013). Do product market regulations in upstream sectors curb productivity growth? Panel data evidence for oecd countries. *The Review of Economics and Statistics*, 95(5), 1750–1768.

36 Arvioinnin perusteellisuudesta kertoo jotain se, että kyseinen tutkimus oli ilmestynyt työpaperina jo kolme vuotta aikaisemmin. Tällainen julkaisuviive ei ole taloustieteessä mitenkään poikkeuksellinen, kun kyse on huipputason tieteellisestä aikakauskirjasta.

Säätelykäsijarrun vapauttamisella saadaan aikaan hyvin merkittävä lisäkiihdytys tuottavuuden kasvulle.

Tuorein taloustieteen teoreettinen ja empiirinen tutkimustieto kertoo, että sääntelyn haitta on sitä suurempaa, mitä lähempänä maa on tuottavuuden eturintamaa, eli mitä enemmän talouden kasvu perustuu innovointiin. Bourlèsin ja kumppanien tutkimus vahvistaa näitä aikaisemman tutkimuksen johtopäätöksiä. Lisäksi tulokset kertovat, että sääntelyn haitallinen vaikutus on pahentunut ajan kuluessa. Syyksi tutkijat arvelevat maailmantalouden intergoitumista tavalla, joka on nopeuttanut teknologian leviämistä maiden välillä. Yritykset ovat yhä herkkäliikkeisempiä, ja maan säädösympäristöllä on aikaisempaa suurempi vaikutus yritysten innovaatioihin.

Suomen kannalta tulokset ovat kiinnostavia monesta syystä. Ensiksi, kuten edellä nähtiin, OECD:n indikaattorit kertovat, että Suomessa palvelujen sääntely on ollut tiukempaa kuin keskeisissä kilpailijamaissa. Tämä nähdään myös Bourlèsin ja kumppanien tutkimuksesta. Toiseksi, pitkään jatkuneet nopean tuottavuuskasvun ansiosta Suomi on päässyt lähelle tuottavuuden kansainvälistä eturintamaa. Sääntely ja kilpailun puute ovat nyt paljon kriittisempiä tekijöitä tuottavuuskasvun kannalta kuin vielä 1980-luvulla, jolloin talouskasvu perustui enemmänkin panosten lisäämiseen ja panosten käytön tehostamiseen kuin innovointiin. Kolmanneksi,

maailmantalouden integraatio näyttää jatkuvan, mikä voi lisätä yritysten herkkäliikkeisyyttä erityisesti Suomen kaltaisessa pienessä avotaloudessa.

Suomen kannalta tutkimus tarjoaa aineksia sekä synkkään että optimistiseen tulkintaan. Synkkää näissä havainnoissa on se, että hidastelemalla palvelujen sääntelyn purkamisessa 2000-luvulla Suomi on jarrutellut tuottavuuden kasvua. Optimistinen näkymä puolestaan avautuu siitä huomiosta, että 2000-luvun aikana (varsinkin vuoteen 2007 saakka) Suomi kykeni sängen hyvään kokonaistuottavuuden kasvuun jopa tuo käsijarru päällä. Bourlèsin ja kumppanien tulosten mukaan tuon sääntelykäsijarrun vapauttamisella saadaan aikaan hyvin merkittävä lisäkiihdytys tuottavuuden kasvulle. Tutkijoiden simulointien perusteella voidaan arvioida, että sääntelyä purkamalla voidaan parhaimmillaan saavuttaa lähes prosenttisyksikön lisäys kokonaistuottavuuden kasvuun vuotta kohden. Tämä merkitsisi huomattavaa kumulatiivista vaikutusta Suomen talouskasvuun.

Suomessa useasti ja pitkään pääministerinä 1970- ja 1980-luvulla ollut sosiaalidemokraatti Kalevi Sorsa oli oikeilla linjoilla todetessaan vuonna 1991 kirjassaan Paikallisjunalla Eurooppaan seuraavasti:³⁷

Palvelutoiminnassa kilpailua tulisi lisätä karsimalla alalle pääsyn esteitä. Apteekkioikeudet, taksiluvat, liikenneluvat, lääkintöhallituksen lääkkeisiin kohdistuva sääntely ja eriasteinen toiminnan luvanvaraisuus muodostavat huomattavan esteen päästä alalle ja siten rajoittavat voimakkaasti kilpailua. Polkupyörän omistamis- ja ajoluvasta on sentään katsottu voitavan luopua.

Kalevi Sorsa, 1991

Sitaatti kertoo siitä, että myös suomalaisessa vasemmistossa on esiintynyt voimakasta markkinamyönteisyyttä. Meillä nämä ajatukset eivät

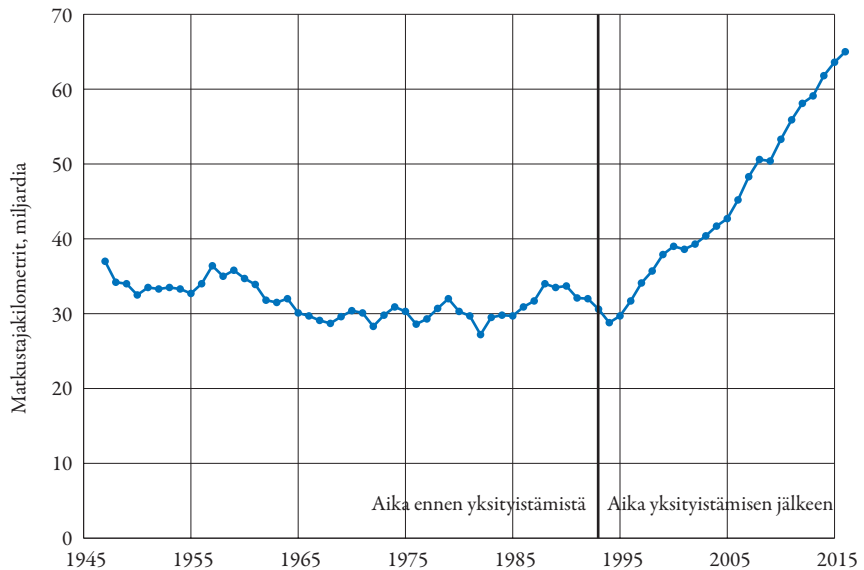
---

37 Suuret kiitokset Mikkel Näkkäläjärvelle, joka vinkkasi minulle tästä sitaatista!

ole kuitenkin konkretisoituneet poliittisiksi toimiksi yhtä linjakkaasti kuin Ruotsissa. Edellä kerrotun perusteella Suomi maksaa tästä nyt kallista hintaa.

Yleisellä tasolla tulokset siis näyttävät antavan sangen vakuuttavaa näyttöä sen tueksi, että markkinoiden sääntelyä kannattaa voimakkaasti vähentää. Aina sääntelyn purku ei kuitenkaan välttämättä tuota toivottua tulosta. Tässäkin asiassa piru on yksityiskohdissa. Kun sääntelyä aletaan purkaa, edessä on usein montaa miinaa. Joskus voi on parempi seurailta miinanraivaajia.

Iso-Britanniassa raideliikennettä yksityistettiin vuonna 1993. Kokemuksista on kiistelty. Matkustajamäärien vuosikausia kestänyt väheneminen kääntyi Iso-Britanniassa kuitenkin voimakkaaseen trendin-

KUVA 4. VUOTUISTEN MATKUSTAJAKILOMETRIEN MÄÄRÄ ISOSA-BRITANNIASSA ENNEN JA JÄLKEEN YKSITYISTÄMISEN.

Lähde: LENNON ticketing and revenue database, Train Operating Companies (TOCs), Office of Rail and Road (ORR) and Department for Transport (DfT)

**Matkustajamäärien
vuosikausia kestänyt
väheneminen kääntyi
Iso-Britanniassa
kuitenkin voimakkaaseen
trendinomaiseen nousuun
yksityistämisen jälkeen ja
on jatkunut näihin päiviin
saakka.**

omaiseen nousuun yksityistämisen jälkeen ja on jatkunut näihin päiviin saakka (ks. kuva 4). Lisäksi raideliikenteen käyttäjät vaikuttavat keskimäärin hyvin tyytyväiseltä: Eurobarometrin tutkimuksen mukaan asiakkaiden kokonaistyytyväisyyttä mittaavan indeksin mukaan Iso-Britannia oli toisella sijalla vuonna 2013.

Mutta kärkisijalla oli Suomen VR!³⁸ Suomen esimerkki viittaa siihen, että julkisella omistuksellakin voidaan tällä alalla toimia aivan me-

---

38 Ks. European Commission (Conducted by TNS Political & Social at the request of The European Commission, Directorate-General Mobility and Transport). Europeans' satisfaction with rail services. Special Eurobarometer 388 / Wave EB77.2 – TNS Opinion & Social.

Markkinat eivät toimi kunnolla, jos ostaja ei ole sama kuin maksaja tai myyjä ei ole sama kuin omistaja.

nestyksellisesti. Itse en kuitenkaan usko, että tämä onnistuu yhtä hyvin voimakkaan teknologisen murroksen aikana. Silloin tarvitaan radikaalia innovatiivisuutta, jossa valtio ei ole parhaimmillaan. Iso-Britannian kokemus kertoo, että yksityistämällä voidaan saada merkittävä käänne kehitykseen.

Toisaalta omistajapohjakaan ei ole lopulta välttämättä ratkaiseva, jos kilpailu on tervettä. Viime vuosina VR:n toiminnassa on tapahtunut ilahduttavaa myönteistä kehitystä. Siihen on varmasti paljon vaikuttanut bussiliikenteen kilpailun vapauttaminen, jota on tapahtunut vuodesta 2014 alkaen. Vaikka VR ei joudu kilpailemaan muiden junayhtiöiden kanssa, se on joutunut kamppailemaan entistä kovemmin bussiliikenteen asiakkaista. Tulokset näkyvät sen aikaisempaa järkevämpänä hinnoitteluna ja parantuneena palveluna. On syytä huomata, että tyrkkäys Suomen bussiliikenteen vapauttamisen suuntaan ei tullut Suomen sisältä vaan paine tuli EU:n suunnasta.

Markkinamyönteinen ei ole markkinafundamentalisti vaan kyse on pragmaattisesta ajattelusta. Käytännön politiikkasuositukset perustuvat mieluiten tutkittuun tutkimustietoon kuin ideologisuuteen. Taloustiede on silloin hyvä opastaja. Konkreettinen esimerkki tällaisesta hyvästä opastuksesta on Aalto-yliopiston taloustieteen työryhmän laatima raportti vuonna 2016, jossa kommentoitiin sote-uudistuksen suunni-

telmia.³⁹ Työryhmä huomauttaa, että nykyisessä sote-järjestelmässä on niin sanottua kustannusten yhteisomistajuutta koskeva rakenteellinen ongelma. Sen seurauksena kunnilla ei ole ollut joissakin tilanteissa intressiä löytää tehokkaita ratkaisuja, koska kustannuksia on voitu vyöryttää muiden maksettavaksi. Markkinat eivät toimi kunnolla, jos ostaja ei ole sama kuin maksaja tai myyjä ei ole sama kuin omistaja. Työryhmä on huolissaan siitä, että ehdotettu sote-uudistus ei välttämättä korjaa tätä järjestelmän vanhaa ongelmaa.

Lääkkeitä markkinakielteisyyteen

Paljon puhutaan siitä, että työttömät tarvitsevat kannustimia, että he suostuisivat ottamaan vastaan matalan tuottavuuden töitä. Talouden kasvu on kuitenkin enemmän kiinni tuottavuuden kuin työllisyyden kasvusta. Kansantalouden tuottavuuden kasvu edellyttää, että työntekijöitä siirryy heikommin tuottavista työpaikoista tuottaviin työpaikkoihin. Uuden työpaikan tuottavuus varmistuu kuitenkin usein vasta myöhemmin. Siksi työpaikan vaihto on usein riski. Riski voi olla suuri, kun kyse on uuden innovatiivisen yrityksen työpaikasta. Ja riskejä varten on hyvä olla tarjolla vakuutuksia – niin kuin esimerkiksi ansiosidonnainen työttömyysturva. Kun vakuutukset ovat kunnossa, on helpompi olla toiveikas ja rohkea sekä toimia järkevästi epävarmoissakin tilanteissa.

Kun kansantaloudessa on paljon luottavaista (ja pätevää) työvoimaa, innovatiiviset yritykset onnistuvat helposti rekrytoimaan työntekijöitä uusiin työpaikkoihin, jotka ovat potentiaalisesti tuottavia, mutta etukäteen arvioiden epävarmoja. Silloin myös innovatiiviset yritykset uskaltavat investoida enemmän. Kuten MIT:in professori Daron Acemoglu ja Shimer totesivat, riittävän hyvä työttömyysturva voi olla siis myös yri-

---

³⁹ Raportin tekijöinä olivat professorit Matti Liski ja Otto Toivanen sekä Mikko Meuronen ja Oskari Nokso-Koivisto.

tysten etu.⁴⁰ Hyvällä sosiaaliturvalla ja julkisilla palveluilla voidaan myös korjata tai lieventää markkinatalouskielteisiä asenteita. Kaikesta tästä hyötyy lopulta koko kansantalous.

Markkinoiden voimalla on saavutettu suuria asioita. Sen avulla on saatu aikaan vahvaa talouskasvua ja korkeaa elintasoja ympäri maailmaa. Korkea elintaso näkyy paitsi korkeana kulutuksena, myös lisääntyneenä vapaa-aikana ja iäkkäiden ihmisten paljoutena. Korkean elintason jäljet näkyvät myös niissä kyselytutkimuksissa, joissa eri maiden kansalaisilta on tiedusteltu, kuinka tyytyväisiä he ovat elämäänsä kokonaisuudessaan. Kansalaista kohden lasketun bruttokansantuotteen tason ja ”onnellisuuden” välillä on todettu vahva positiivinen yhteys.⁴¹ Ylipäättään talouskasvun ansiosta ihmisille on tarjoutunut mahdollisuus toteuttaa elämässään niitä asioita, joita he pitävät tärkeinä. Talouskasvun ansiosta vapaus valita on tarkoittanut käytännössä sitä, että kansalaiset ovat myös päässeet valitsemaan itselleen tärkeitä asioita, eli on ollut rahaa millä valita. Vaurauden lisäys on myös lisännyt kansan halukkuutta huolehtia ympäristöstään sekä kasvattanut talouden voimavaroja suunnattavaksi näihin panostuksiin.

Kirjassaan ”The Moral Consequences of Economic Growth” Benjamin Friedman osoittaa laajaan taloushistorialliseen analyysiin tukeutuen, että ihmisluonnon parhaat puolet tulevat parhaiten esille silloin, kun talouskasvu tuo yhteiskuntaan uutta jaettavaa. Silloin suvaitsevaisuus, reiluus ja sitoutuminen demokratian periaatteisiin tyypillisesti vahvistuvat. Nuo kaikki sopivat loistavasti yhteen markkinamyönteisen asenteen kanssa. Ne ovat myös talouskasvua tukevia arvoja ja asenteita. Markkinamyönteisyydessä on siis positiivisen kierteen mahdollisuus, johon kannattaa hypätä mukaan.

---

40 Ks. Acemoglu, D. ja Shimer, R. (2000). Productivity gains from unemployment insurance. *European Economic Review*, 44(7), 1195-1224.

41 Ks. Stevenson, B. ja Wolfers, J. (2013). Subjective well-being and income: Is there any evidence of satiation? *The American Economic Review*, 103(3), 598-604.

**Taloukasvun ansiosta
vapaus valita on tarkoittanut
käytännössä sitä,
että kansalaiset ovat myös
päässeet valitsemaan
itselleen tärkeitä asioita.**

Viides pro markkina -teesi: Suomen markkinatalouden tulevaisuus on asennekysymys

Kirjan viimeinen, viides ja tärkein teesi on, että Suomen markkinatalouden tulevaisuus on ennen kaikkea asennekysymys. Tie parempaan markkinatalouteen lähtee nykyistä myönteisemmästä asenteesta markkinatalouteen.

Valitettavasti Suomi on vielä täynnä epäluuloa markkinavoimia – tai ainakin Suomen nykymuotoisten markkinoiden toimivuutta kohtaan. EVA:n arvo- ja asennetutkimuksen mukaan suomalaisista 47 prosenttia oli vuonna 2014 joko **täysin tai jokseenkin eri mieltä** väitteen kanssa, että ”markkinatalous toimii Suomessa nykyisin hyvin kaikkien kansalaisten parhaaksi”. Suunta on onneksi kuitenkin markkinamyönteisempään suuntaan. Vielä 1990-luvun jälkipuoliskolla tuo kielteisesti ajattelevien osuus oli yli 60 prosenttia. 24 prosenttia oli **täysin sitä mieltä**, että *markkinavoimat ohjaavat liikaa suomalaista yhteiskuntaa*. Näiden erittäin kriit-

Voimme ottaa Ruotsista mallia ja tehdä asioita heitä paremmin.

tisten osuus on kuitenkin pudonnut voimakkaasti vuoden 1992 huippulukemasta, joka oli 44 prosenttia. Kehitys on näyttänyt edenneen siihen suuntaan, että täysin kriittisistä on tullut vain ”jokseenkin” kriittisiä.

Maaperä on ehkä aikaisempaa otollisempi markkinamyönteisyydelle, mutta edelleenkin markkinamyönteisyys ei ole älykkään populistin syötti. Vain kymmenes suomalaisista näyttää olevan sitä mieltä, että markkinamyönteisyyttä ei ole liikaa. Ja mikähän osa tuosta haluaisi merkittävästi lisää markkinamyönteisyyttä? Lisäksi 1990-luvun lama opetti, miten nopeasti heikot taloudelliset ajat voivat kääntää markkinamyönteisyyden markkinakielteisyyteen. Markkinamyönteisyys on siis Suomessa sekä pientä että heiveröistä.

Suomalaisessa talouspoliittisessa keskustelussa tarvitaan nykyistä parempaa ymmärrystä siitä, mitä kuuluu markkinamyönteisyyteen ja mitä ei. Mitä paremmin markkinatalous ymmärretään, sitä vähemmän sitä pelätään, sitä helpompi siitä on pitää ja sitä enemmän maassamme on markkinamyönteisyyttä. Sitä tällä kirjalla on tavoiteltu.

Kuten edellä todettiin, markkinoiden vapauttamisessa olemme olleet vuosikymmenien takamatkalla Ruotsiin nähden. Tässä on myös Suomen mahdollisuus. Voimme ottaa Ruotsista mallia ja tehdä asioita heitä paremmin. Ja osaamme ehkä jättää joitakin asioita kokonaan tekemättä. Positiiviset kokemukset markkinoiden toiminnasta vähentäisivät markkinakielteisyyttä ja lisääisivät markkinamyönteisyyttä. Tarjolla olisi suosiollisen kierteen tilaisuus.

KIRJALLISUUTTA

- Acemoglu, D. ja Shimer, R. (2000). Productivity gains from unemployment insurance. *European Economic Review*, 44(7), 1195-1224.
- Björklund, A. ja Jäntti, M. (2009). Intergenerational income mobility and the role of family background. Teoksessa W. Salverda, B. Nolan ja T. Smeeding (toim.), *Oxford handbook of economic inequality*. Oxford: Oxford University Press.
- Bator, F. M. (1958). The anatomy of market failure. *Quarterly Journal of Economics*, 72(3), 351-379.
- Bloom, N., Genakos, C., Sadun, R. ja Van Reenen, J. (2012). Management practices across firms and countries. *Academy of Management Perspectives*, 26(1), 12-33.
- Bloom, N., Sadun, R. ja Van Reenen, J. (2016). Management as a technology? Harvard Business School Strategy Unit Working Paper No. 16-133.
- Buchheim, C. ja Scherner, J. (2006). The role of private property in the nazi economy: The case of industry. *The Journal of Economic History*, 66(2), 390-416.
- Bourlès, R., Cette, G., Lopez, J., Mairesse, J. ja Nicoletti, G. (2013). Do product market regulations in upstream sectors curb productivity growth? Panel data evidence for oecd countries. *The Review of Economics and Statistics*, 95(5), 1750-1768.
- Caplan, B. (2007). *The myth of the rational voter: Why democracies choose bad policies?* Princeton University Press.
- Cingano, F. (2014). Trends in income inequality and its impact on economic growth. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 163.
- Coase, R. H. ja Williams, E. W. (1964). The regulated industries: Discussion. *American Economic Review*, 54(3), 192-197.
- European Commission (Conducted by TNS Political & Social at the request of The European Commission, Directorate-General Mobility and Transport). *Europeans' satisfaction with rail services. Special Eurobarometer 388 / Wave EB77.2 – TNS Opinion & Social*.
- Einiö, E. (2014). R&d subsidies and company performance: Evidence from geographic variation in government funding based on the rd population-density rule. *Review of Economics and Statistics*, 96(4), 710-728.
- Friedman, M. ja Friedman, R. (1982). *Vapaus valita* (H. Lempiäinen ja J. Vesikansa, käännös). Keuruu: Otava.
- Glaeser, E. (2011). *Triumph of the city: How our greatest invention makes us richer, smarter, greener, healthier, and happier*. Penguin.

- Grigoli, F. ja Robles, A. (2017). Inequality overhang. International Monetary Fund, Working Paper No. 17/76.
- Hall, B. H., Mairesse, J. ja Mohnen, P. (2010). Measuring the returns to r&d. Teoksessa B. H. Hall ja N. Rosenberg (toim.), *Economics of innovation*, (2). New York: Elsevier.
- Hyytinen, A. ja Maliranta, M. (2016). Yritysjohdon taloustiede: Yritykset taloudessa ja taloustieteessä (Toinen korjattu painos). Helsinki: Spillover Economics Oy.
- Hyytinen, A., Meriläinen, J., Saarimaa, T., Toivanen, O. ja Tukiainen, J. (2017). Public employees as politicians: Evidence from close elections. *American Political Science Review*, 1-14.
- Kallio, J., Kangas, O. ja Niemelä, M. (2013). Intohimo tasa-arvoon: Tuloero- ja maahanmuuttoasenteet erottavat suomalaiset muista pohjoismaalaisista. Teoksessa M. Apunen, I. Haavisto, J. Kallio, O. Kangas, P. Kiljunen, M. Niemelä ja V. Pernaa (toim.), *Politiikan sekahaku – mitkä asiat yhdistävät ja erottavat puolueita* (s. 47-67). Taloustieto Oy.
- Karadja, M., Mollerstrom, J. ja Seim, D. (2016). Richer (and holier) than thou? The effect of relative income improvements on demand for redistribution. *Review of Economics and Statistics*, 99(2), 201-212.
- Kleven, H. J. (2014). How can Scandinavians tax so much? *The Journal of Economic Perspectives*, 77-98.
- Kauhanen, A. ja Maliranta, M. (painossa). The roles of job and worker restructuring in aggregate wage growth dynamics. *Review of Income & Wealth*.
- Laamanen, T., Lamberg, J. A., & Vaara, E. (2016). Explanations of success and failure in management learning: What can we learn from Nokia's rise and fall? *Academy of Management Learning & Education*, 15(1), 2-25.
- Maliranta, M. (2014). Luovan tuhon tie kilpailukyyn: Miten innovointi vaikuttaa yrityksiin, kansantalouteen ja kansalaisiin. *Julkaisusarja 4: Tehokkaan Tuotannon Tutkimussäätiö*.
- Maliranta, M. ja Apunen, M. (2017). Johtajan jäljillä. Elinkeinoelämän valtuuskunta, EVA analyysi No. 59.
- Mazzucato, M. (2013). *The entrepreneurial state: Debunking public vs. Private sector myths*. Anthem Press.
- Moretti, E. (2012). *The new geography of jobs*. Houghton Mifflin Harcourt.
- Nozick, R. (1998). Why do intellectuals oppose capitalism? *CATO, Policy Report*. Number 1.
- Pohjola, M. (2012). *Taloustieteen oppikirja (7. uudistettu painos)*. Sanoma Pro Oy.
- Takalo, T., Tanayama, T. ja Toivanen, O. (2013). Estimating the benefits of targeted r&d subsidies. *Review of Economics & Statistics*, 95(1), 255-272.
- Sorsa, K. (1991). *Paikallisjunalla Eurooppaan*. Otava, Helsinki.
- Terviö, M. (2010). Oliver Williamson ja transaktiokustannusten taloustiede. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 1(2010), 104-108.

